

Indholdsfortegnelse

Sammenfatning 8

Summary 9

1	Indledning 10
1.1	Baggrund 10
1.2	Projektets formål 11
1.3	Projektets målgruppe 11
1.4	Metode og læsevejledning 12
2	Ligheder og forskelle mellem de to ordninger 14
2.1	EU's miljømærkeordning 14
2.1.1	Det administrative område 17
2.1.2	Det dokumentationsmæssige område 17
2.2	EU's miljøstyringsordning 19
2.2.1	Det administrative område 21
2.2.2	Det dokumentationsmæssige område 22
2.3	Muligheder og barrierer for samspil mellem de to ordninger 23
2.3.1	Parallele aktiviteter i EMAS og EU's miljømærke på det administrative område 23
2.3.2	Parallele aktiviteter i EMAS og EU's miljømærke på det dokumentationsmæssige område 24
2.4	Spørgeguide – hvilke ting skal undersøges 27
3	Virksomhedernes miljøarbejde 28
3.1	Valg af virksomheder 28
3.1.1	Kriterier for valg af virksomheder 28
3.1.2	Konkret udvælgelse af virksomheder 29
3.1.3	Karakteristik af virksomheder 31
3.2	Præsentation af de interviewede virksomheder 31
3.3	Virksomhedernes miljøaktiviteter 33
3.3.1	Virksomhedernes overordnede miljøaktiviteter 34
3.3.2	Virksomhedernes udførende miljøaktiviteter 35
3.3.3	Virksomhedernes eksterne miljøaktiviteter 39
3.3.4	Virksomhedernes arbejde med arbejdsmiljø 39
3.4	Opsamling 40
4	Muligheder og barrierer 42
4.1	Muligheder og interesse 42
4.2	Mangler og barrierer 45
4.3	Opsamling 48

Workshop 51

- 4.4 Indlæg 51
 - 4.4.1 Miljøstyringssystem og leverandørevaluering – Miljøchef Lasse Simonsen, Novotex 51
 - 4.4.2 Miljøstyringssystem hos Salomon & Roussel – Fabrikschef Lars Iversen 54
 - 4.4.3 Miljømærkning anvendt i miljøovgivningen – Teknisk chef Carl-Johan Alfthan, MoDo Paper 56
 - 4.4.4 Erfaringer med EU's miljømærke – Per Langholz, Dyrup & Co. 59
- 4.5 Konklusioner fra gruppediskussionerne 61
 - 4.5.1 Samspejlet mellem de to ordninger 61
 - 4.5.2 Leverandørstyring 62

5 anbefalinger 64

- 5.1 Indgangsvinkel til anbefalinger 64
- 5.2 Konkrete anbefalinger 65
 - 5.2.1 Krav i ordningerne 65
 - 5.2.2 Information/rådgivning 66
 - 5.2.3 Økonomiske incitamenter 67
- 5.3 Det videre arbejde 67

Bilag 1 – Svenske overvejelser vedrørende samkøring af miljømærkning og miljøstyring

Bilag 2 – Spørgeguide

Bilag 3 – Program og deltagerliste fra workshop

Bilag 4 – Oplæg til gruppearbejde på workshop

Litteratur

Forord

Denne rapport er resultatet af et projekt, der blev gennemført i perioden 1/1 1996 til 31/12 1997. Hovedparten af de i rapporten beskrevne aktiviteter er dog gennemført i 1996. Projektet er blevet afrapporteret i 1998. Projektet er udført af dk-TEKNIK ENERGI & MILJØ med tilskud fra Rådet for genanvendelse og mindre forurenende teknologi.

I rapporten beskrives resultaterne af en erfaringsopsamling der er gennemført blandt virksomheder der er registreret under EMAS/og eller som har et miljømærke med speciel fokus på de tanker og erfaringer virksomhederne har gjort sig omkring at opnå et samspil mellem de to ordninger. Erfaringerne stammer dels fra grundige interviews med 4 virksomheder dels fra en workshop med deltagelse af et større udsnit af virksomheder.

Til projektet har der været knyttet en følgegruppe bestående af:

Tina Sternest, Dansk Industri
Martin Einfeld, Dansk skovforening
Ib Maltesen, LO
Joachim Lassen, Danmarks Naturfredningsforening
Susanne Toft, WWF Verdensnaturfonden
Thomas Breck, Forbrugerrådet
Jacob Simonsen, Kommunernes Landsforening
Lars Sæborg, Direktoratet for Arbejdstilsynet
Uffe H. Jacobsen, Energistyrelsen
Ulla Ringbæk, Miljøstyrelsen
Jan Riemer, Miljøstyrelsen
Anne Nielsen, Miljøstyrelsen

De deltagende virksomheder takkes for den tid de har stillet til rådighed og for at de har delagtiggjort os i deres erfaringer. Styregruppens medlemmer takkes for gode og inspirerende diskussioner samt værdifulde input gennem hele forløbet.

Sammenfatning

Projektets formål er at afklare muligheder og barrierer for et givtigt sammenspil imellem EU's forordninger for henholdsvis miljøstyring (EMAS) og miljømærkning. Dette er belyst dels gennem en gennemgang af de administrative og dokumentationsmæssige forhold for de to ordninger, dels gennem en undersøgelse af virksomheder erfaringer. Dette har ledt frem til en række anbefalinger der kan lette virksomheders og myndigheders administrative arbejde samt virksomhedernes arbejde med dokumentation.

Metoden i projektet har været hele tiden at bygge ovenpå de indsamlede erfaringer. Indledningsvis er muligheder og barrierer for et samspil identificeret ud fra de to ordninger og de måder, de administreres på. Dette er blevet brugt som grundlag for en spørgeguide, der blev anvendt ved dybtgående interview med 4 virksomheder. På basis af de konklusioner, der kunne uddrages herfra blev der identificeret en række temaer, der var emner for en workshop med deltagelse af et større udsnit af virksomheder. Herudfra blev der opstillet en række anbefalinger til såvel virksomheder som myndigheder.

De opstillede anbefalinger tager udgangspunkt i den konklusion, at en umiddelbar integration af de to ordninger til én fælles ordning ikke er mulig. Et øget samspil er dog stadig relevant og ønskværdigt og som konsekvens heraf er der i anbefalingerne fokuseret på en række tiltag som myndighederne kan igangsætte eller understøtte for at gøre det mere attraktivt for virksomhederne at tilslutte sig ordningerne. Disse anbefalinger drejer sig om kravene i ordningerne (f.eks. procesrelaterede miljømærkekriterier og produktorienterede mål i EMAS), graden og arten af information til virksomhederne (f.eks. omkring opbygning af systemer), samt anvendelse af økonomiske incitamenter.

Summary

The scope of this project is to explore the possibilities and barriers for positive interaction between the EU regulations on environmental management (EMAS) and ecolabelling. This is elucidated both theoretically by investigation of administrative and documentary demands of the two systems and by collection of practical experience. This process has led to a number of recommendations that will ease the administrative work for both enterprises and authorities and documentary work for enterprises.

The applied method of the project has been to elaborate on previous experience. First possibilities and barriers for interaction were identified from the text of the regulations and procedures for application. Based on this, a questionnaire was drawn up which was used for in-depth interviews with 4 enterprises. Conclusions from these interviews were used to identify a number of topics that were discussed in a workshop where a greater number of enterprises participated. The conclusions from the workshop were used to draw up recommendations for enterprises and authorities.

The recommendations are based on that conclusion that a direct integration of the two systems into one is not possible. Positive interaction is, however, both possible and desirable and as a consequence the recommendations focus on a number of initiatives that authorities could establish or support in order to render it more attractive for enterprises to participate in the two systems. The recommendations focus on three areas: requirements in the two systems (e.g. emission limits from production processes in ecolabelling criteria, environmental goals related to the products in EMAS), the nature and amount of information available for companies (e.g. on the building up of systems) and the use of economical incentives.

1 Indledning

1.1 Baggrund

Forordningerne

Projektet tager udgangspunkt i Rådets forordning vedrørende en EU ordning for tildeling af miljømærke (Rådets Forordning Nr. 880/92) og Rådets forordning vedrørende industri-virksomheders frivillige deltagelse i en fællesskabsordning for miljøstyring og miljørevision (Rådets Forordning Nr. 1846/93, kort kaldet EMAS efter den engelske titel). Begge forordninger har den underliggende hensigt, at man fra myndighedsside søger at motivere virksomhederne til at indføre renere teknologi frivilligt gennem brugen af markedsøkonomiske kræfter.

Frygt for barrierer

Der er fra mange interesseorganisationers side udtrykt frygt for, at ingen af ordningerne får ordentlig gennemslagskraft. Enten fordi det bliver såbesværligt, at det for potentielle ansøgere vurderes at være for omkostningsfyldt at indgå ét eller begge af de to systemer, eller fordi systemerne bliver sålempelige, at der ikke er nogen, der vil tage tildeling af miljømærke eller registrering under EMAS (miljømæssigt) alvorligt.

Samtidig har det i forbindelse med arbejdet med at udvikle kriterier for miljømærker (f.eks. ved isolering og papir) været en tilbagevendende indvending fra industriens repræsentanter at man finder det u hensigtsmæssigt, at der er tale om to systemer, der begge minder om godkendelses- og/eller certificeringsordninger og som begge baserer sig på frivillighedsprincippet og de markedsøkonomiske kræfter. I den sammenhæng er det blevet påpeget adskillige gange, at det virker hæmmende snarere end motiverende, at ordningerne ikke kan drage nytte af hinanden.

Mulighed for samordning

Det vil derfor være oplagt at afklare, hvilke muligheder, der er for at samordne elementer af de to ordninger med henblik på at forbedre gennemslagskraften og mindske "besværlighederne" i forbindelse med at få miljømærket eller blive registreret under EMAS for derved at højne det generelle beskyttelsesniveau gennem en synergi-effekt

Projektets formål er beskrevet nedenfor, men overordnet set er det - med udgangspunkt i ovenstående betragtninger - hen-

sigten at identificere områder, hvor der vil kunne opnås lettelser for virksomheder, der påtænker at gøre brug af begge ordninger. Indfaldsvinklen til dette er lagt således, at der fokuseres på de områder, hvor arbejdet med at søge et miljømærke vil kunne lyses på grund af en allerede eksisterende registrering under EMAS. Begrundelsen herfor er, at der ved at fokusere på én af ordningerne og såvurde den anden i forhold hertil bliver langt lettere at identificere såvel muligheder som barrierer for en samordning. Grunden til, at det er miljømærkeordningen, der er blevet udvalgt til at være i fokus er, at projektets overordnede problemstilling oprindeligt blev identificeret ud fra arbejde med miljømærkning.

Svenske overvejelser

Det er ikke kun i Danmark, at man gør sig overvejelser omkring samkøring af miljømærkning og miljøstyring. Således har SIS-Miljömärkning i Sverige gjort sig nogle overvejelser. Disse overvejelser er refereret i bilag 1.

1.2 Projektets formål

Projektet har til formål at afklare, hvorvidt et givtigt samspil mellem de to ordninger kan etableres, og under hvilke betingelser et sådant samspil kan foregå. Dette gøres gennem en identifikation af muligheder og barrierer for et administrativt og dokumentationsmæssigt sammenspil på den ene side og på den anden side en undersøgelse af dels erfaringerne med, dels interessen for en integration af de to ordninger. På baggrund heraf vil der blive opstillet en række anbefalinger, der kan sikre et forbedret samspil. Anbefalingerne vil fokusere på områder, der letter både virksomhedernes og myndighedernes administrative arbejde samt på at lette virksomhedernes arbejde med dokumentation. Endvidere forventes projektets resultater at kunne anvendes i forbindelse med revision af de to EU ordninger.

1.3 Projektets målgruppe

Projektet har to primære målgrupper. Den ene målgruppe er virksomheder, der påtænker at søge EU's miljømærke og arbejde hen imod at blive registreret under EMAS. Den anden målgruppe er miljømyndigheder såvel i Danmark som i EU.

For virksomheder kan resultaterne af projektet være af stor betydning, idet de vil kunne lette arbejdet med at indgå i begge ordninger. Resultaterne vil formentlig i særlig grad være til gavn for små og mellemstore virksomheder (SMV),

da disse skønnes at have særlige ressourcemæssige problemer ved at være tilknyttet begge ordninger.

Myndighederne har tilsvarende interesse i at få afklaret den skitserede problemstilling, idet de herved bedre kan motivere virksomhederne til at indgå i begge ordninger. Herved er der mulighed for, at der hurtigere end det ellers ville være tilfældet tilsluttes mange virksomheder til begge ordninger.

For begge målgrupper gælder tillige, at de vil kunne få glæde af at blive introduceret til de erfaringer, der præsenteres i projektet. Det er trods alt kun et fåtal af virksomheder i Danmark, der selv har erfaringer med én eller begge af de to ordninger, så de virksomhedserfaringer, der beskrives i projektet er relevante at få ud i en langt bredere kreds.

Ud over disse to primære målgrupper er det oplagt at såvel arbejdstagere som forbrugere har interesse i resultaterne af projektet.

1.4 Metode og læsevejledning

Projektet er blevet gennemført i dialog med interessegrupper, myndigheder og virksomheder. I praksis er denne proces gennemført ved diskussioner i projektets styregruppe. Samtidig er der tilstræbt en iterativ proces således, at der ved overgang fra én fase til den næste er blevet fokuseret på de problemstillinger, der var relevante ud fra den på det tidspunkt etablerede viden.

Identifikationsfase

Den første del af projektet var en identifikationsfase baseret på et litteraturstudium. Litteraturstudiet er baseret på de to EU-forordninger samt supplerende materiale. Resultaterne heraf er blevet udbygget med flere væsentlige input fra medlemmer af styregruppen. På denne baggrund blev der udarbejdet en spørgeguide, der blev anvendt i forbindelse med efterfølgende interviews med fire relevante virksomheder. Denne guide er omtalt nærmere i kapitel 2 og indgår som bilag 2 til rapporten.

Parallelt med litteraturstudiet blev der opstillet en række kriterier for valg af relevante virksomheder. Disse kriterier er opstillet i samarbejde med styregruppens medlemmer, og de konkrete virksomheder er endvidere valgt på baggrund af indstilling fra styregruppens medlemmer.

Interviewrunde

Næste fase i projektet var en interviewrunde. Interviewene med virksomhederne gav input til de i identifikationsfasen opstillede problemstillinger. Gennem interviewene blev der endvidere rejst en række supplerende problemstillinger og disse blev inddraget i projektet i det omfang styregruppen skønnede det relevant.

Workshop

De fire virksomhedsinterviews besvarede og nuancerede de i spørgeguiden rejste problemstillinger. På baggrund af resultaterne kunne der opstilles en række mere fokuserede problemstillinger, og disse blev diskuteret på en workshop. Resultaterne af diskussionerne på workshoppen danner sammen med identifikationsfasen og interviewene det endelige grundlag for de anbefalinger, der opstilles som konklusion på arbejdet.

Læsevejledning

Rapporten er struktureret i analogi med den ovenfor beskrevne fremgangsmåde. Kapitel 2 er således en afrapportering af identifikationsfasen inklusivt den afsluttende formulering af spørgeguiden. Kapitlet indledes med en beskrivelse af hovedtrækkene i de to ordninger.

Kapitel 3 og 4 beskriver resultaterne af interviewrunden således at der i kapitel 3 gives en beskrivelse af de interviewede virksomheder og deres miljøarbejde og i kapitel 4 foretages en vurdering af de muligheder og barrierer for samspil mellem ordningerne, der kan identificeres på basis af virksomhedernes erfaringer og holdninger. Kapitel 3 indledes med en diskussion af de kriterier, der er anvendt ved udvælgelse af virksomhederne.

I kapitel 5 refereres indlæggene på workshoppen samt konklusionerne af gruppediskussionerne. Endelig er der i kapitel 6 foretaget en opsamling i form af en række anbefalinger, der vil fremme et samspil mellem de to ordninger.

2 Ligheder og forskelle mellem de to ordninger

Formålet med kapitlet er at redegøre for, hvorledes EU's miljømærkeordning og EMAS-forordningen fungerer for såvel virksomheder som myndigheder med henblik på at belyse, hvorledes samspillet kan forbedres. De to ordninger er blevet screenet med fokus på, hvorledes virksomheder ved udarbejdelse af en ansøgning til miljømærke kan drage fordel af at være registreret under EMAS eller være i gang med denne proces. Specielt er der fokuseret på administrative forhold samt forhold vedrørende dokumentation. Med hensyn til såvel administration som dokumentation er aspekterne søgt belyst ud fra både en myndigheds- og en virksomhedssynsvinkel. Det dobbelte mål er dog oftest søgt opfyldt i en samlet behandling af de diskuterede områder. Dette skyldes en antagelse om, at administrative og dokumentationsmæssige lempelser uden forringelse af nogen af ordningerne må forventes at være til gavn for begge de nævnte målgrupper.

Læsevejledning

EU's miljømærkeordning er beskrevet i afsnit 2.1. Indledningsvist gives en generel introduktion og hernæst følger en behandling af administrative og dokumentationsmæssige forhold. EMAS forordningen er beskrevet på tilsvarende måde i afsnit 2.2.

I afsnit 2.3 er der identificeret en række muligheder og barrierer for samspil mellem de to ordninger. Afslutningsvist udpeges de områder, der søgtes belyst gennem virksomhedsinterviewene.

2.1 EU's miljømærkeordning

EU's forordning vedrørende miljømærke trådte i kraft i 1992. Ordningen er frivillig og skal ifølge forordningens krav revideres senest i 1997¹, 5 år efter ikrafttrædelsen. Produkter eller produktgrupper, der har fået tildelt EU's miljømærke listes hvert år af EU-kommissionen i De Europæiske Fællesskabers Tidende.

Formål

¹ På tidspunktet for rapportens færdiggørelse (ultimo 1998) var den reviderede forordning dog endnu ikke vedtaget.

Formålet med ordningen er ifølge Art. 1 “at fremme udformningen, fremstillingen, markedsføringen og anvendelsen af produkter, som har mindsket indvirkning på miljøet i løbet af hele deres levetid, og at give forbrugerne bedre information om produkters indvirkning på miljøet uden dermed at bringe produkter eller arbejdstageres sikkerhed i fare eller indvirke væsentligt på produkters brugsegnethed”.

Kompetent organ

Miljømærkeordningen baserer sig på, at der nedsættes et uafhængigt kompetent organ. I Danmark har det indtil primo 1998 været Miljøstyrelsen, der er udpeget til at være det kompetente organ. På dette tidspunkt blev administrationen af ordningen lagt ud til Miljømærkesekretariatet, som er en privat organisation. I andre lande kan det være andre uafhængige organisationer, f.eks. inden for standardisering. Interesseorganisationer er både på nationalt og internationalt niveau inddraget som part i arbejdet. I Danmark er interesseorganisationerne repræsenteret i Miljømærkenævnet. Det kompetente organ (i Danmark Miljømærkesekretariatet) skal behandle ansøgninger om tildeling af miljømærket og herved sikre, at produkter, der er kvalificeret til mærket, får dette.

Kriterier

Det kompetente organ har også det nationale ansvar for udvikling og revision af kriterier for tildeling af mærket. I Danmark varetages denne funktion af Miljøstyrelsen og Miljømærkesekretariatet i fællesskab. Der er på EU-plan vedtaget en procedure for igangsætning og gennemførelse af kriterieudvikling for nye produktgrupper. Denne procedure indeholder retningslinjer for, hvorledes der kan stilles forslag til nye produktgrupper og hvorledes disse prioriteres. Behandlingen heraf sker i et forum, hvor de kompetente organer fra de enkelte medlemslande er repræsenteret.

Den formelle procedure for vedtagelsen af kriteriesæt er en afstemningsprocedure, hvor medlemslandene er repræsenteret. I de tilfælde, hvor det kompetente organ er forskellig fra medlemslandets myndighed på området er det således andre repræsentanter end ved diskussion af kriterierne. Ifølge den gældende forordning er det EU-kommissionen, der fremsætter et kriterieforslag for gruppen af medlemslande. I starten af forordningens funktionsperiode byggede EU-kommissionens forslag på forslag fra et eller flere medlemslande, men fra starten af 1995 er der tillige udarbejdet forslag baseret på udrædningsarbejde igangsat af EU-kommissionen selv. I begge tilfælde har EU-kommissionen ansvaret for, at de foreslåede kriterier er i overensstemmelse med gældende EU-lovgivning.

I forbindelse med kriterieudviklingsarbejdet er der formelle krav til, at interesseorganisation bliver hørt. På europæisk plan sker dette via høring i et til formålet nedsat "forum". Der er endvidere præcedens for, at de enkelte lande inddrager nationale interesseorganisationer i diskussioner om kriterieforslag. I Danmark sker dette via diskussioner i Miljømærkenævnet.

Ifølge kravene i forordningen skal man ved udvikling af kriterier for en produktgruppe tage hensyn til miljøbelastningen i hele produktets livscyklus. Kriterierne for forskellige produktgrupper kan derfor være af vidt forskellig karakter alt efter hvilke områder der medfører de største miljøbelastninger inden for den pågældende gruppe. Afhængig af, hvordan kriterierne er opbygget, kan disse kræve et godkendelsessystem, der kan involvere testning og inddragelse af uvildige tredjeparts institutioner, der skal sikre, at den fremlagte dokumentation er pålidelig.

Målgruppe

Miljømærkeordningen henvender sig til såvel forbrugere som producenter. Basalt set er det tanken, at de bevidste forbrugere gennem deres produktvalg skal medvirke til at drive ordningen frem.

Status

Medio 1998 var der vedtaget kriterier for 13 produktgrupper og der var tildelt 41 miljømærkelicenser, dækkende ca. 200 produkter. Produktgrupper, tidspunkt for vedtagelse af kriterier samt antal licenser er opsummeret nedenfor. Ud over de revisionsarbejder, der er nævnt i skemaet nedenfor arbejdes der på at udvikle kriterier for yderligere en række produktgrupper (affaldsposer, batterier, forarbejdede papirprodukter, gulvrenøgøringsmidler, kattegrus, maskinopvaskemidler, sanitetsrenøgøringsmidler, shampoo, sko, tekstiler (udvidelse af produktgruppen)).

Produktgruppe	Tidspunkt for vedtagelse	Antal licenser
Opvaskemaskiner	Maj 1998	0
Jordforbedringsmidler - kompostmuld	Marts 1998	0
Toiletpapir	Januar 1998	1
Vaskemidler – tekstil (under revision)	September 1995	1
Elpærer (under revision)	December 1995	0
Maling og lak (under revision)	Januar 1996	27
T-shirts og sengelinned	Maj 1996	6

Lysstofrør	maj 1996	0
Vaskemaskiner	August 1996	5
Kopipapir	August 1996	0
Køleskabe og fryser	December 1996	1
PC'ere	Juli 1998	0
Madrasser	Juli 1998	0

Produktgrupper, tidspunkt for vedtagelse af kriterier samt antal licenser er opsummeret nedenfor.

Andre miljømærkeordninger

Foruden EU's miljømærke eksisterer andre miljømærker som for eksempel det nordiske svanemærke og det tyske mærke "Die Blaue Engel". Det nordiske svanemærke blev vedtaget i 1989, og i dag er der vedtaget knap 50 sæt kriterier og givet knap 500 licenser omfattende over 1500 produkter (Miljømærkesekretariatet, personlig kommunikation, 1998). Det tyske mærke "Die Blaue Engel" har fungeret siden 1977 og har i dag omkring 3.500 mærkede varer ("En guide til mærker og miljø". Grøn Information, 1997).

2.1.1 Det administrative område

Producenter eller importører kan ved henvendelse til Miljømærkesekretariatet få tilsendt forordninger og beslutninger², standardkontrakt, kriteriedokument, brochurer og en eventuel brugermanual.

For at få behandlet en ansøgning skal ansøgeren fremlægge den dokumentation, der er beskrevet i kriteriedokumentet. For nogle produktgruppers vedkommende er der udarbejdet en brugermanual der giver mere detaljerede oplysninger om, hvorledes den nødvendige dokumentation skal etableres. For nogle kriteriers vedkommende kræves en tredje parts attestation af den fremsendte dokumentation.

Gebyr

Der opkræves et gebyr på 3.500 kr. til dækning af behandlingen af ansøgningen. Tildeles miljømærket skal ansøgeren betale et anvendelsesgebyr på 0.15% af det årlige salg.

Godkendelse

Det kompetente organ behandler herefter ansøgningen, og hvis denne godkendes påbegyndes en intern EU-høring hvor de enkelte medlemslande har 30 dage til at komme med eventuelle indsigelser. Ansøgeren modtager en skrivelse, hvori modtagelsen af ansøgningen anerkendes samt 2 kopier

² Rådets forordning for tildeling af miljømærke, Kommissionens beslutning om omkostninger og gebyrer, samt Kommissionens beslutning om standardkontrakt.

af en kontrakt om licens for mærket. Denne kontrakt returneres til det kompetente organ, så mærket kan tildeles umiddelbart efter høringsrunden. Herefter kan logoet anvendes på produktet eller produktgruppen.

Revision af kriterier

Kriterierne revideres som minimum hvert 3. år og mærkets løbetid kan maksimalt være til vedtagelsen af et nyt kriteriesæt for den pågældende produktgruppe. Hvis en ansøger ønsker at opretholde sit miljømærke ud over kriteriernes løbetid skal der derfor indsendes en fornyet ansøgning

2.1.2 Det dokumentationsmæssige område

De opstillede kriterier for hver produktgruppe i EU's miljømærkeordning kan som nævnt være meget forskellige. Forskelligheden skyldes at der er forskel på hvilke faser af livscyklus, der er blevet udpeget som de(n) mest miljøbelastende fase(r). Forskellighederne skyldes imidlertid også at der - især i begyndelsen af ordningens levetid - var forskel på, man fra forskellige sider valgte at formulere kriterier, der havde til hensigt at mindske de samme type af miljøbelastning. Miljømærkekriterierne for papirprodukter retter sig eksempelvis mod brug af ressourcer i produktions- og bortskaffelsesfasen. Kriterierne for f.eks. indendørs maling og lak samt vaskemaskiner er derimod i høj grad rettet mod produktet. For maling og lak produkterne skyldes det, at det er muligt - gennem krav til selve produktet - at mindske produktets miljøbelastning gennem hele livscyklus; mens det for vaskemaskiner/opvaskemaskiner skyldes, at brugsfasen er identificeret som den mest miljøbelastende.

I det følgende beskrives som eksempel, hvilke forhold, der skal dokumenteres for henholdsvis papirprodukter og maling/lakprodukter for at illustrere, hvilken type dokumentation, der kræves, når kriterierne er rettet mod henholdsvis produktionsfasen og brugsfasen. I begge tilfælde skal ansøger indsende en række oplysninger om virksomheden og det produkt, der søges miljømærke for samt en anmodning om at få tildelt miljømærket.

Kriterier for papirprodukter

Kriterierne for papirprodukter retter sig mod ressourceforbrug, emissioner i produktionsfasen samt bortskaffelsesfasen. I den brugermanual, der er udarbejdet for køkkenruller og toiletpapir anbefales det i indledningen, at dokumentationen for overholdelse af kriterierne baseres på massebalancer og målinger. Ved hjælp af massebalancer og målinger er det dog ikke altid muligt at opnå data relateret til et specifikt produkt. For at løse dette problem er der blevet udarbejdet et

sæt af allokeringsregler. Det kan ligeledes være nødvendigt at indhente data fra leverandører.

Ansøgning om EU's miljømærke for papir skal indeholde følgende:

1. Generel beskrivelse af anvendte produktionsprocesser, råvarer og halvfabrikata samt leverandører heraf, produkter og angivelse af de væsentligst anvendte kemikalier. Evt. beskrivelse af afgrænsninger og produktionsperioder, når markedet søges til et specifikt produkt, der kun udgør en begrænset del af produktionen.
2. Massebalancedata, der illustrerer hvor stor en del af den samlede produktion, som det mærkede produkt udgør.
3. Emissions- og forbrugsdata for en række miljøparametre (forbrug af fornyelige og ikke fornyelige ressourcer, emissioner af carbondioxid, svovl, COD, AOX og affald). De primære miljømærkekriterium er overholdelse af en samlet pointsum ud fra en pointtildeling for hver af disse parametre.
4. Beregning af pointsum for produktet ud fra de ovenfor nævnte data samt målinger og beregninger relateret til produktionen.
5. Dokumentation for, at produktet er egnet til brug.

Kriterier for indendørs maling og lak

Kriterierne retter sig primært mod selve produktet, hvor der stilles krav til dettes indhold af kemikalier, pigmenter mv. samt egenskaber (modstandsevne, dækkeevne osv.).

Ifølge ansøgningsmaterialet skal ansøgningen indeholde dokumentation for følgende forhold:

1. Oplysninger fra ansøger om:
 - Indhold i produktet af en række metaller, phthalater samt flygtige organiske stoffer.
 - Indhold i produktet af stoffer som er klassificeret som meget giftige, giftige, kræftfremkaldende, mutagene eller reproduktionstoksiske.

Oplysningerne gives i form af en erklæring fra slutproducenten vedlagt sikkerhedsdatablade for alle komponenter.

2. Oplysninger forholdene ved produktion af titandioxidpigmenter. Følgende forhold belyses:
 - Emissioner af SO_x pr. kg produceret titandioxid.
 - Chloridaffald pr. kg produceret titandioxid.
 - Indhold af titandioxid i pigment.

Oplysningerne gives i form af en erklæring fra titandioxidproducenten.

3. Data om det færdige produkt:

- Dækkeevne.
- Brugsegnet.

Disse data gives i form af testrapporter.

Sammenfatning

For begge produktgrupper gælder, at ansøgningen skal indeholde dokumentation af både "generel karakter" (produktbeskrivelse mv.) og af mere specifik karakter (anvendelse af specifikke materialer og stoffer). Dokumentationen for maling/lak-kriterierne er baseret på tests af produkternes stofindhold i modsætning til papirkriterierne, der i højere grad er baseret på data indhentet i forbindelse med produktionsprocessen.

2.2 EU's miljøstyringsordning

"Den Europæiske Fællesskabsordning for Miljøstyring og Miljørevision (The Eco-Management and Audit Scheme), EMAS" blev vedtaget i 1993. EMAS-forordningen kræver, at virksomheden indfører et miljøledelsessystem og offentliggør en miljøredegørelse. Ifølge forordningen skal EMAS-registrerede virksomheder listes årligt af EU-kommissionen i De Europæiske Fællesskabers Tidende, men da udviklingen i antallet af registrerede virksomheder går stærkt er det blevet besluttet tillige at oprette et EDB-baseret system, så der hele tiden er ajourførte lister.

Formål

Formålet med ordningen er ifølge artikel 1 "at fremme en fortsat forbedring af indsatsen på miljøområdet i forbindelse med industrielle aktiviteter". Dette skal ske gennem udarbejdelse af miljøpolitikker og implementering af miljøprogram for virksomheden og miljøstyringssystemer for anlægsområderne samt en systematisk, objektiv og regelmæssig bedømmelse af indsatsen for derigennem at frembringe relevante oplysninger til offentligheden om indsatsen.

I forbindelse med Kommissionens program "Mod en bæredygtig udvikling" (godkendt ved Rådets resolution af 1. feb. 1993) er det pointeret, at "virksomhederne har et ansvar for at styre indvirkningerne af sine aktiviteter på miljøet og bør derfor selv være banebrydende på dette område" (jf. rådets forordning (EØF) Nr. 1836/93 (EMAS)).

Målsgruppe

I forordet til rådets forordning (EØF) Nr. 1836/93 er fastlagt, at fællesskabsordningen i første omgang retter sig mod industrisektoren, hvor der allerede arbejdes med miljøsty-

ring og miljørevisioner og at lignende tiltag som forsøgsordninger bør kunne anvendes på andre sektorer f.eks. handel og offentlige tjenesteydelser.

Kompetent organ

I forbindelse med miljøstyringsordningen varetager Miljøstyrelsen og Erhvervsfremme Styrelsen henholdsvis registreringen af virksomheder og akkreditering af miljøverifikatorer. Det betyder reelt, at meget af den almindelige "sagsbehandling" er lagt uden for ministerierne, idet det er tredjeparts organer, der varetager den daglige kontrol i forbindelse med drift af ordningen. Endvidere er EU-kommissionen kun i begrænset omfang involveret i den almindelige administration af ordningen. Derimod har EU-kommissionen nedsat "artikel 19-udvalget", hvor medlemslandene (ikke de kompetente organer) bistår kommissionen i dens arbejde med at løse opgaver med detaljering/ændring af kravene i EMAS-forordningen samt forberede revision af forordningen.

Kriterier

For EMAS-ordningen gælder, at det på sin vis er virksomhederne selv, der fastlægger de "kriterier" (gennem fastlæggelse af miljømål), der skal overholdes. Det er såden uafhængige tredjepart, der skal verificere, at det rent faktisk sker. Det vil sige, at virksomhederne skal kunne dokumentere, at den har gjort noget for at overholde sine egne "kriterier".

Status

I Danmark var der i juli 1998 registreret 64 industrielle og 2 ikke-industrielle virksomheder under EMAS-forordningen (Miljøstyrelsens hjemmeside). Der var dog tidligere en lang række virksomheder, som var certificeret ifølge den britiske standard for miljøledelsessystemer BS 7750. BS 7750 er nu blevet erstattet af den internationale standard ISO 14001, og over 100 virksomheder er allerede certificeret efter denne.

Interessen for EMAS-forordningen er stigende og specielt i Tyskland er mange virksomheder blevet registreret. Tyskland er et af Danmarks største eksportmarkeder, og der kan derfor forventes øget interesse for EMAS-forordningen blandt danske virksomheder i takt med, at de tyske virksomheder begynder at stille miljøkrav til deres leverandører.

2.2.1 Det administrative område

Gebyrer

Der er indført mindre gebyrer til dækning af administrationsomkostninger ved EMAS-forordningen. Disse beløber sig til

1000 kr i registreringsgebyr og 1000 kr/år i vedligeholdelsesgebyr.

Godkendelse

Ifølge EMAS-forordningens bilag 5 er det det kompetente organs opgave at checke at forordningens krav er overholdt. Dette medfører følgende opgaver:

- kontrollere, om det nødvendige dokumentationsmateriale (beskrevet nedenfor) er til stede
- kontrollere om virksomhedens miljøredegørelse lever op til forordningens krav
- kontrollere, at miljøverifikator har sin akkreditering i orden
- kontrollere, at gældende lovgivning overholdes.

Hvis alt er i orden bliver virksomheden registreret under EMAS. EMAS erklæringen kan ikke benyttes til at mærke virksomhedens produkter.

I EMAS-forordningens artikel 4 er det præciseret, at miljøredegørelsen skal bekræftes af en akkrediteret miljøverifikator. I Danmark er det Dansk Akkreditering DANAK, Erhvervsfremme Styrelsen, der udpeger akkrediterede miljøverifikatorer. Ifølge artikel 5 i EMAS skal miljøredegørelsen udarbejdes minimum hvert 3. år efter den indledende miljø gennemgang og efter afslutningen af hver efterfølgende miljørevision eller revisionscyklus. I de år, hvor der ikke skal udarbejdes en verificeret miljørapport skal der udarbejdes en forenklet rapport, som ikke skal indsendes til det kompetente organ. De forenkledede rapporter indgår dog i forbindelse med verifikationen af de egentlige miljøredegørelser.

På grundlag af EMAS-forordningens bilag III skal den eksterne akkrediterede miljøverifikator gennemgå virksomhedens miljøstyringssystem, miljøredegørelserne mv. med henblik på at kontrollere om kravene i EMAS-forordningen er overholdt.

I EMAS-forordningens artikel 4 kræves endvidere, at virksomheden skal foretage en intern revision af enten interne miljørevisorer eller eksterne personer, der handler for virksomheden.

Leverandører

EMAS forordningen kræver, at registrerede virksomheder har procedurer til indkøb og kontraherede aktiviteter for at sikre, at leverandører handler i overensstemmelse med virksomhedens miljøpolitik. Det præciseres, at virksomheden indenfor rammerne af miljøpolitik og -programmer skal tage

stilling til leverandørernes indsats og optræden på miljøområdet. Virksomheden skal i den forbindelse have udarbejdet administrative procedurer for:

- Opbygning og vedligeholdelse af leverandørregistreringssystem.
- Opfølgning og revision af leverandører og leverandørkrav.

2.2.2 Det dokumentationsmæssige område

De oplysninger, som skal tilsendes de ansvarlige organer ved virksomheders ansøgning om registrering skal omfatte følgende:

1. Virksomhedens navn.
2. Anlægsområdets identifikation og beliggenhed.
3. Kortfattet beskrivelse af aktiviteterne på anlægsområdet (evt. henvisning til bilag).
4. Navn og adresse på den akkrediterede verifikator, som har bekræftet den vedlagte miljøredegørelse.
5. Den seneste frist for indsendelse af den næste bekræftede miljøredegørelse.

Desuden skal ansøgningen indeholde følgende:

- en kortfattet beskrivelse af miljøstyringssystemet.
- en beskrivelse af det miljørevisionsprogram, som er udarbejdet for anlægsområdet.
- den bekræftede miljøredegørelse.

Miljøredegørelsen udarbejdes på baggrund af en indledende miljøgennemgang og med henblik på at oplyse offentligheden om virksomhedens miljøforhold og -indsats. I et projekt om miljøredegørelser (Petersen et al, 1994) anbefales det, at virksomheden udarbejder en massebalance som udgangspunkt for miljøredegørelsen og at miljøredegørelsen bør indeholde følgende:

1. Beskrivelse af virksomhedens aktiviteter på anlægsområdet.
2. Vurdering af alle væsentlige miljømærker, der er relevante i forhold til anlægsområdets aktiviteter.
3. Resumé af kvantitative data om emissioner af forurenende stoffer, affaldsfrembringelse, forbrug af råvarer, energi og vand, emissioner af støj samt andre væsentlige miljøforhold.
4. Andre faktorer vedrørende indsatsen på miljøområdet.
5. Fremlæggelse af miljøpolitik, miljøprogram, miljøstyringssystem indført på anlægsområdet.
6. Frist for fremlæggelse af næste miljøredegørelse.
7. Navnet på den akkrediterede miljøverifikator.

Herudover er det vigtigt, at miljøredegørelsen beskriver de miljømål, som virksomheden har sat sig for at opfylde i den kommende periode. Miljøstyrelsen har i den sammenhæng det krav, at virksomheden skal have opstillet mindst ét målbart miljømål.

2.3 Muligheder og barrierer for samspil mellem de to ordninger

I de følgende afsnit diskuteres, hvilke ligheder der er mellem miljømærkeordningen og miljøstyringsordningen på henholdsvis det administrative og det dokumentationsmæssige område. Herved identificeres områder, hvor der er mulighed for at tilnærme de to ordninger til hinanden.

2.3.1 Parallelle aktiviteter i EMAS og EU's miljømærke på det administrative område.

I nedenstående opsamlingskema er det illustreret indenfor hvilke områder, der eksisterer parallelle administrative procedurer. Muligheder for samspil i de administrative procedurer er efterfølgende diskuteret kort.

	Miljømærke	EMAS
Ansøgning		
Ansøgningsmateriale	X	(X)
Gebyr	X	X
Nationale procedurer		
Godkendelse/registrering hos kompetent organ	X	X
Internationale procedurer		
Registrering i EU-kommissionen	X	
Ekstern miljøverifikation		
Uvildige miljøverifikatorer	(X)	X

Områder, hvor der eksisterer parallelle administrative procedurer.

Ansøgning

Ansøgningsmaterialet til ansøgning om miljømærke kan rekvireres ved henvendelse til Miljømærkesekretariatet. Der er for øjeblikket intet egentligt ansøgningsmateriale til registrering under EMAS, men der er planer om at udarbejde materiale.

Begge ordninger omfatter et gebyr til dækning af de administrative omkostninger. Gebyret for miljømærket omfatter dels et ansøgningsgebyr samt et anvendelsesgebyr, mens EMAS gebyret omfatter dels et registreringsgebyr dels et vedligeholdelsesgebyr.

Nationale procedurer

EMAS-ordningen omfatter en registreringsprocedure hos den danske Miljøstyrelse. Størstedelen af det administrative arbejde ligger dog hos den akkrediterede miljøverifikator som virksomheden skal anvende til at godkende miljøstyringssystemet. For miljømærkeordningens vedkommende er der tale om en godkendelse og denne aktivitet er lagt ud til Miljømærkesekretariatet.

Internationale procedurer

Kun miljømærkeordningen omfatter formelt en international procedure i form af en høringsrunde blandt EU's medlemslande efter behandling af en ansøgning. På det uformelle plan er der dog specielt ved førstegangsbehandling af produktgrupper også forbindelse med behandling af ansøgninger om miljømærke drøftelser mellem medlemslandenes ansvarlige organer.

Ekstern miljøverifikation

I forbindelse med EMAS-forordningen er der krav til ekstern verifikation, bl.a. af selve miljøstyringssystemet og redegørelsen. Således skal virksomheden sørge for at der foretages en miljørevision af en akkrediteret miljøverifikator, hvilket betyder at den praktiske godkendelsesprocedure varetages af den akkrediterede miljøverifikator. Registreringsmyndigheden foretager den endelige formelle godkendelse på baggrund af miljøverifikators attest og bekræftelse af virksomhedens miljøredegørelse.

For miljømærkeordningen er der i visse tilfælde krav om ekstern verifikation. Dette gælder for eksempel i kriterierne for køkkenruller/toiletpapir samt T-shirts/sengelinned. Hvor der indgår krav om test, skal disse i overvejende grad foretages af en uvildig tredje part f.eks. et akkrediteret testlaboratorium. Dette betyder, at miljømærkeordningen kan stille krav til, at virksomheden benytter akkrediterede uvildige parter. Miljøstyrelsen har for at hjælpe ansøgerne til hensigt at etablere lister over institutioner som kan benyttes i forbindelse med frembringelse af testresultater til dokumentation af, at kriterierne er opfyldt.

Nogle nationale kompetente organer, men ikke Miljøstyrelsen, har indføjet i deres ansøgningskemaer, at ansøgningsmaterialet skal kontrolleres af en uvildig tredjepart.

2.3.2 Parallele aktiviteter i EMAS og EU's miljømærkeordning på dokumentationsområdet

I nedenstående opsamlingskema er det illustreret indenfor hvilke områder, der eksisterer parallelle procedurer omkring dokumentation. Muligheder for samspil på dokumentationsområdet er efterfølgende diskuteret kort, specielt med henblik på at identificere områder, hvor der vil være mulighed for at anvende dokumentationsmateriale fra EMAS-arbejdet i forbindelse med en ansøgning om miljømærke.

	Miljømærke	EMAS
Procesorienteret		
Massebalancer	X	X
Produktorienteret		
Material sammensætning	X	X
Tests	X	
Allokering	X	
Systemgrænser	X	X
Ledelselementer		
Miljøpolitik, -program og -styring		X
Revision		X
Ekstern oplysningspligt		
Indkøbsvejledning til forbrugere	X	
Information til brugere og offentligheden	X	X
Ekstern verifikation/validering		
Uvildig 3. part	X	X

Områder, hvor der eksisterer parallelle dokumentationsmæssige aktiviteter.

Procesorienteret dokumentation

I brugermanualen for papirkriterierne anbefales det at benytte en massebalance som udgangspunkt for at beregne produktets miljømæssige nøgletal. I forbindelse med EMAS er den procesorienterede tilgang på det miljøtekniske niveau et afgørende element i kortlægningen af en virksomheds miljøforhold. Massebalancer anvendes således til at skabe overblik over miljøpåvirkninger og identificere de væsentligste for derved at skabe et (miljø)styringsgrundlag. I forbindelse med EU's miljømærke anvendes massebalancer for nogle kriteriers vedkommende til beregning af den miljømæssige præstation.

Det vurderes, at det er muligt at anvende en procesorienteret tilgang (eksempelvis med brug af en massebalance) som udgangspunkt for udarbejdelse af dokumentation til EU's

miljømærke og ved angivelse af kvantitative miljødata i forbindelse med udarbejdelse af en miljøredegørelse under EMAS. Det er dog vigtigt at holde sig for øje, at massebalancen anvendes til forskellige formål i de to ordninger. I papirkriterierne anvendes massebalancen til at beregne gennemsnitstal for produktionen eller nøgletal for det miljømærkede produkt og i EMAS anvendes den til at beregne nøgletal for hele virksomheden. Denne skelnen er stadig væsentlig, men der er dog en tendens til, at man i miljømærkeordningen i stigende grad benytter sig af nøgletal for hele virksomheden.

Produktorienteret dokumentation

Overordnet er EU's miljømærkeaktiviteter produktorienterede, hvilket betyder at kriterierne normalt er udformet således, at en ansøger skal dokumentere at et *produkt* lever op til visse krav. Dette kan ske gennem tests på produktet eller i form af målinger og beregninger ud fra produktionsdata.

For enkeltvirksomheder kan EMAS-arbejdet være produktorienteret. Dette skyldes, at virksomheden er forpligtet til at forholde sig til sine indirekte miljøpåvirkninger - eksempelvis miljøpåvirkning ved brug af virksomhedens produkter - eller fordi virksomheden gennem sin miljøpolitik har forpligtet sig til at forbedre sine produkter miljømæssigt.

Samtidig kan et miljøstyringssystem godt rette sig mod at dokumentere produktorienterede kriterier eksempelvis indhold af opløsningsmidler. Virksomhedens miljøstyringssystem kan herved være med til at understøtte virksomhedens arbejde med at overholde miljømærkekriterier.

Systemgrænser

For begge ordninger gælder, at der opstilles systemgrænser. I miljømærket er kriterierne udarbejdet på baggrund af en definition af systemgrænserne i produkternes livscyklus, mens det for EMAS gælder, at kravene til miljøstyringssystemet tager udgangspunkt i virksomhedens anlægsområde samt de leverandører virksomheden har direkte kontakt til. Miljømærket arbejder derfor som udgangspunkt med bredere systemgrænser, men der kan godt være en del af virksomhedens miljømæssige dokumentation vedrørende egen produktion og direkte leverandører, som kan være identisk for både EMAS og miljømærket.

Tests

For miljømærket er en del af kriterierne baseret på tests af produktet. Testresultaterne anvendes som dokumentation for, at virksomhedens produkt opfylder kriterierne. Brug af

produkttest er generelt ikke nødvendige i forbindelse med EMAS-forordningen. Imidlertid kunne det være et af miljømålene i et miljøstyringssystem at leve op til ét eller flere produktkrav, f.eks. sådanne som er formuleret i forbindelse med miljømærkriterier.

Allokering

I visse miljømærkriterier er der benyttet allokeringsregler, der skal hjælpe virksomheden med at beregne nøgletal for det produkt, der søges mærke for. Der benyttes dog i stigende grad gennemsnitsbetragtninger i stedet for allokeringsregler. I forbindelse med EMAS afhænger nødvendigheden af allokeringsregler af miljøpolitikken, de fastsatte mål samt miljøprogrammet.

Ledelselementer

Ledelselementer er en naturlig del af EMAS. Disse er bl.a. miljøstyringssystemet samt udarbejdelse af miljøpolitik og -program.

Ekstern oplysningspligt

I forbindelse med begge ordninger er det en del af systemet, at offentligheden får kendskab til, hvem der har fået miljømærke henholdsvis er blevet registreret under EMAS. Listerne over EMAS-registrerede virksomheder samt miljømærkede produkter/produktgrupper (herunder producenter/importører, dato for udløbet af kontrakten samt navn og adresse på de ansvarlige myndigheder) bliver offentliggjort af EU-kommissionen i De Europæiske Fællesskabers Tidende. For EMAS-registrerede virksomheders vedkommende er der tillige adgang til informationer via EMAS help desk (jf. tidligere).

I EMAS-forordningen skal virksomheden regelmæssigt udarbejde en miljøredegørelse med det formål at informere offentligheden om virksomhedens miljøpræstation og miljøstyringssystem. Selve EMAS-erklæringen må dog ikke benyttes produktrelateret i reklameøjemed, hvilket betyder, at virksomheden for eksempel ikke må sætte erklæringen på produktet eller emballagen.

EU's miljømærkeordning er i sig selv en vejledning til forbrugerne om, hvilke produkter, der har mindsket indvirkning på miljøet. Selve virksomhedens ansøgningsmateriale bliver behandlet fortroligt. Efter tildeling af mærket må navnet på produktet og producenten/importøren ikke hemmeligholdes. De produktspecifikke data holdes dog fortsat fortrolige. Det tildelte mærke må anvendes i markedsføring, dog kun i forbindelse med det miljømærkede produkt.

Validering

Som nævnt i afsnit 2.3.1 kan der i begge ordninger være krav om validering af ekstern uvildig part. I EMAS-forordningen varetager en ekstern akkrediteret miljøverifikator validering af virksomhedens dokumentation. For miljømærkeordningen gælder at valideringen består i den ansøgningsbehandling, der sker i Miljømærkesekretariatet. Dog er der også krav om at dokumentation for overholdelse af procesorienterede kriterier samt tests på selve produktet i overvejende grad skal foretages af en uvildig tredje part f.eks. et akkrediteret testlaboratorium.

2.4 Spørgeguide - hvilke ting skal undersøges

Med udgangspunkt i ovenstående gennemgang blev der formuleret en række spørgsmål til de virksomheder, der indgik i interviewundersøgelsen. Hensigten med disse spørgsmål var at belyse virksomhedernes erfaringer med såvel de administrative procedurer som arbejdet med at etablere den nødvendige dokumentation. Herved vil det kunne belyses, om virksomhederne vil opfatte det som en lettelse i deres arbejde, hvis der sker en tilnærmelse mellem de to ordninger på de områder, der ovenfor er nævnt som havende parallelitet.

Ud over at identificere muligheder og barrierer er det ifølge formålet med projektet også et vigtigt mål med interviewundersøgelsen at afklare virksomhedernes holdning til et eventuelt samspil mellem de to ordninger. Der blev derfor i spørgeguiden inkluderet direkte spørgsmål herom.

Ud over spørgsmål relateret til erfaringer med og holdninger til de to ordninger blev det skønnet relevant at stille virksomhederne en række spørgsmål om deres generelle miljøarbejde. Som en del heraf indgik spørgsmål om, hvordan virksomhederne indplacerer arbejdsmiljøet i deres miljøarbejde. Inddragelse af dette aspekt skyldtes, at arbejdsmiljøet for mange danske virksomheder står centralt i virksomhedens arbejde. Arbejdsmiljø og ydre miljø skilles derfor ofte ikke ad til trods for, at ingen af de to ordninger omfatter krav til arbejdsmiljøet.

Den samlede spørgeguide er vedlagt som bilag 2 til rapporten.

3 Virksomhedernes miljøarbejde

I dette kapitel præsenteres de interviewede virksomheder, og deres miljøaktiviteter. Resultaterne fra virksomhedsinterviewene er i kapitlet generaliseret, således at de enkelte virksomheder ikke fremtræder selvstændigt. Virksomhedsinterviewene er gennemført med udgangspunkt i den spørgeguide, der blev udarbejdet som en del af den første fase.

3.1 Valg af virksomheder

I dette afsnit præsenteres indledningsvis en liste over de kriterier, der blev anvendt ved udvælgelsen af virksomheder. Dette efterfølges af en diskussion af de afvigelser fra kriterierne, der blev nødvendige ved den konkrete udvælgelse. Endelig gives afslutningsvis en kort opsummering af, hvorledes de 4 udvalgte virksomheder er placeret i forhold til det mest væsentlige kriterium, som er erfaring med begge de to ordninger.

3.1.1 Kriterier for valg af virksomheder

Hovedkriterium

De opstillede kriterier tager udgangspunkt i projektets formål. Det vigtigste kriterium er derfor, at virksomhederne har gjort sig nogle overvejelser omkring betydningen af EMAS- og miljømærkeordningerne i forhold til deres egen virksomhed så vidt muligt baseret på konkrete erfaringer med ordningerne. Overholdelse af dette kriterium sikrer, at de identificerede muligheder og barrierer tager udgangspunkt i virksomheders erfaringer med at arbejde med ordningerne.

For at besvare problemstillingen “er det ønskværdigt at arbejde hen imod en tilnærmelse af de to ordninger” er det også et væsentlig kriterium at fokusere på virksomheder, der er langt fremme i deres miljøarbejde.

Slutproducenter

Da det er vurderet, at de virksomheder, der umiddelbart har interessere i at søge begge ordninger er slutproducenter er en placering på denne plads i produktionskæden tillige et væsentligt udvælgelseskriterium. Dette er begrundet i, at kundens valg af miljømærkede produkter har en direkte effekt for slutproducenter.

Arbejds miljø

Danske virksomheder inddrager ofte arbejdsmiljøaspekter i deres arbejde med f.eks. miljøstyring. Dette skyldes blandt andet, at danske virksomheder dels har traditioner for at arbejde med arbejdsmiljøforhold dels finder det u hensigtsmæssigt at adskille miljø og arbejdsmiljø. Det blev derfor også vurderet at være et væsentligt kriterium, at virksomhederne har inddraget arbejdsmiljø i deres miljøarbejde.

Størrelse og placering

Da projektets resultater især er rettet mod små og mellemstore virksomheder er størrelsen også et væsentligt udvælgelses kriterium. Derimod virksomhedernes geografiske placering ikke inddraget som kriterium, da dette forhold er vurderet til at have ingen eller kun ringe indflydelse i forhold til at afklare projektets problemstillinger.

Forskellige tilgange

Som et supplerende kriterium er det vurderet som ønskværdigt, at spektret af virksomheder dækker forskellige tilgange til og erfaringer med projektets problemstilling. Dette skyldes, at opfattelsen af hvilke barrierer og muligheder, der findes, vil være forskellig afhængigt af virksomhedernes tilgang. Det kan f.eks. tænkes, at en EMAS-registreret virksomhed kan udnytte viden og data fra miljøstyringsarbejdet og således umiddelbart har de nødvendige data til at søge om et miljømærke, hvorimod en virksomhed, der har fået tildelt et miljømærke, ikke umiddelbart kan anvende de data, der er indsamlet i forbindelse med ansøgningen til at indføre miljøstyring. Disse to virksomheders oplevelse af barrierer og muligheder vil være forskellige, og ved således at inddrage virksomheder med forskellige tilgange, identificeres en række forskellige barrierer og muligheder.

Et andet supplerende kriterium er, at interviewvirksomhederne skulle producere produkter, for hvilke der er udviklet kriterier for EU's miljømærke. Overholdelsen af dette kriterium sikrer, at virksomhederne har en potentiel mulighed for at søge EU's miljømærke. De kan derfor lettere kan gøre sig nogle overvejelser om, hvorvidt en tilnærmelse af de to ordninger er ønskelig, hvordan denne tilnærmelse i givet fald skulle fungere samt identificere muligheder og barrierer herfor.

3.1.2 Konkret udvælgelse af virksomheder

Miljømærke

Det var forholdsvis begrænset, hvor mange virksomheder der på tidspunktet for gennemførelse af interviewene havde søgt EU's miljømærke. Den altovervejende årsag var, at der kun var et lille antal produktgrupper, hvortil der var vedtaget

kriterier. Der var derfor ikke mange mulige kandidater til interviews. Som ovenfor beskrevet blev det vurderet som vigtigt, at de interviewede virksomheder har været inde i overvejelser vedrørende de problemstillinger, der rejser sig, når et miljømærke søges. For at udvide kredsen af virksomheder blev det foreslået at inddrage erfaringer fra virksomheder, der har søgt (eller har overvejet at søge) det nordiske miljømærke.

Der er forskelle mellem EU's miljømærke og det nordiske mærke på en række forhold omkring administration og information. Til trods for disse forskelle vurderede projektets styregruppe, at gevinsten ved at få stillet disse erfaringer til rådighed langt overvejede ulempen ved at de to miljømærkeordninger - og dermed erfaringerne herfra - ikke er identiske. Det blev derfor besluttet også at inddrage virksomheder, der havde erfaringer med det nordiske miljømærke

Som konsekvens af denne beslutning blev der i undersøgelsessammenhæng foretaget flere forskellige tilfældige opstillinger af de opstillede kriterier. Kun én af de virksomheder, der er blevet interviewet har miljømærke, og der er i dette tilfælde tale om det nordiske mærke. Blandt de tre øvrige virksomheder er der én, der er ved at ansøge om både EU's og det nordiske mærke, samt én der overvejer, om de skal søge det nordiske mærke. Den sidste virksomhed har ikke mulighed for at søge om et miljømærke, da der ikke er udviklet kriterier for det pågældende produktområde.

Miljøstyring

På tidspunktet for afholdelse af interviews var der også kun ganske få danske virksomheder (5), der var blevet EMAS registrerede. Et langt større antal (36) var blevet certificeret i forhold til den britiske standard BS 7750. Det blev derfor foreslået - i lighed med overvejelserne omkring miljømærker - at udvide kredsen af potentielle interviewvirksomheder.

Dette forslag bygger på en antagelse om, at de overvejelser virksomhederne skal gøre sig i forbindelse med de to ordninger, må forventes at være parallelle. Derimod forventes omfanget af det arbejde, der skal udføres for at kunne blive registreret efter EMAS, at være lidt større end ved en BS 7750-certificering.

Robustheden af denne antagelse underbygges af, at det i Miljøstyrelsens pjece vedrørende EMAS anbefales at arbejde hen imod en registrering i småtrin. Et trin på vejen er at etablere et certificerbart miljøledelsessystem, og på det tidspunkt hvor interviewene blev gennemført var BS 7750

den vigtigste mulighed for at indføre et certificerbart miljøledelsessystem³. Det næste trin kan være at lade systemet certificere. For at blive registreret under EMAS skal der opbygges et miljøledelsessystem, og en af mulighederne er at leve op til en anerkendt standard.

En sammenligning mellem kravene til en EMAS-registrering og en BS 7750 certificering viser, at den væsentligste forskel er graden af åbenhed over for offentligheden. For at blive EMAS-registreret skal virksomhedens miljømål og -politik samt en miljøredegørelse offentliggøres, mens dette ikke er et krav ifølge BS 7750. For dette projekt vurderes det vigtigt, at der er offentlighed omkring certificering/registrering, hvorimod graden af offentliggørelse ikke vurderes at være central for belysning af de rejste problemstillinger. På den baggrund blev det besluttet, at BS 7750-certificerede virksomheder også kunne inddrages i interviewgruppen, idet det dog ville blive foretrukket at interviewe virksomheder, der var EMAS-registrerede.

Denne beslutning fik også indflydelse på opfyldelsen af de opstillede kriterier. Blandt de interviewede virksomheder var der én der var EMAS-registreret, mens en anden var certificeret i henhold til BS 7750. Sidstnævnte er på vej til at blive EMAS-registreret. De to øvrige virksomheder var begge ISO 9001 certificerede og havde overvejelser omkring at blive miljøcertificeret, og den ene af disse havde allerede etableret væsentlige dele af et miljøledelsessystem.

3.1.3 Karakteristik af virksomheder

Resultatet af udvælgelsen i forhold til hovedkriteriet er opsummeret skematisk nedenfor.

	Har implementeret miljøstyringssystem	Har ikke implementeret miljøstyringssystem
Har et miljømærke	Denne virksomhed har et certificeret BS 7750 system og er ved at blive registreret efter EMAS. Den er i gang med at søge om et EU miljømærke.	Denne virksomhed er ISO 9001 certificeret. Den overvejer at blive miljøcertificeret. Virksomheden er i besiddelse af en række miljømærkelicenser
Har ikke et miljømærke	Denne virksomhed er registreret efter EMAS. Den har ikke overvejet at søge et	Denne virksomhed er ISO 9001 certificeret. Den overvejer både at søge et miljø

³ Efter vedtagelsen af ISO 14001 erstatter denne BS 7750.

	miljømærke.	mærke og at blive miljøcertificeret.
--	-------------	--------------------------------------

Som det fremgår af skemaet er alle kombinationer repræsenteret gennem de fire interviewede virksomheder. Faldes for alle virksomhederne er, at de arbejder aktivt på miljøområdet, og at de har overvejet problemstillinger omkring miljømærke og miljøcertificering. De af virksomhederne, der ikke er certificeret og/eller ikke har et miljømærke er altså i denne situation på grund af et aktivt valg og ikke blot på grund af en laissez-faire holdning til miljøområdet. Virksomhedernes overvejelser i forbindelse med disse valg har bidraget til at belyse en række af de rejste problemstillinger og til at give input til andre problemstillinger.

3.2 Præsentation af de interviewede virksomheder

Der er foretaget interview på fire virksomheder, der alle har arbejdet med eller gjort sig overvejelser omkring miljøstyring og/eller miljømærkning. De interviewede virksomheder er forskellige i forhold til størrelse, branche, produkt mv. og har forskellige tilgange til at arbejde med miljøstyring og/eller miljømærke. I det følgende beskrives virksomhederne kort i forhold til branche, produkt, marked, placering i produktionskæden, antal ansatte, ordre-/lagerproducerende og råvarer. De diskuterede forhold er kort opsummeret i nedenstående skema.

To af virksomhederne tilhører samme branche, træ og møbelindustrien. Virksomhederne producerer henholdsvis ligkister og spånplader. Begge virksomheder producerer til lager.

Virksomhed 1

Til ligkisteproduktionen anvendes færdigforarbejdede papirbelagte spånplader eller ege- og fyrrebrædder, der tilskæres, samles, limes og males/lakeres. Virksomheden er en slutproducent og sælger til det danske marked. Virksomheden beskæftiger 5 personer i produktionen fire dage om ugen og 2 i administrationen.

Virksomhed 2

Spånpladevirksomheden er en del af en koncern og fremstiller spånplader af træspåner, træflis og rundtræfra overskudstræ fra skove eller industrielt affaldstræ. Træspånerne tørres, males, belimes og strøs ud, hvorefter de presses til spånplader. Virksomheden er leverandør til forskellige afta-

gere, der videreforarbejder spånpladerne til f.eks. køkken-elementer og skabe. Virksomheden sælger til det danske (primært) og det vesteuropæiske marked blandt andet Sverige og Tyskland. Der er beskæftiget ca. 40 ufaglærte og 40-50 faglærte medarbejdere (elektrikere, smede mv.) i skiftehold samt ca. 80 funktionærer. Funktionærerne dækker også andre af koncernens virksomheder. Virksomheden kan betegnes som både slutproducent og leverandør, da virksomheden producerer spånplader til videreforarbejdning samt spånplader til direkte salg.

Virksomhed 3

Den tredje virksomhed tilhører tekstilindustrien og ordreproducerer tøj af strikkede bomuldstekstiler. Virksomheden eksporterer sine produkter primært til England og Tyskland. Tekstilvirksomheden varetager en række funktioner som design og graduering, tilskæring, administration, kontrolfunktioner mv., der har til formål at færdiggøre produktet til salg. Resten af tilvirkningen (spinding, strikning, farvning mv.) foregår hos leverandører. Virksomheden er en slutproducent med ca. 80 ansatte.

Virksomhed 4

Den fjerde virksomhed tilhører papirindustrien og er en del af en større svensk koncern. Denne virksomhed producerer forskellige finpapirprodukter som f.eks. kopipapir, avispapir og omslag til bøger. Den producerer både til lager og efter ordre alt efter hvilket produkt, der er tale om. Virksomheden sælger sine produkter på det nordiske og vesteuropæiske marked. Fremstillingen af papir fra skovbrug over fremstilling af papirmasse (pulp) til det færdige papirprodukt varetages i stor udstrækning af virksomheden selv. Produktionen foregår i skift og der er ca. 580 medarbejdere beskæftiget i produktionen. Ca. 800 er beskæftiget i administrations- og servicefunktioner. Virksomheden kan betegnes som både slutproducent og leverandør, da virksomheden producerer pulp og papir til videreforarbejdning samt produkter til direkte salg.

Nedenstående skema opsummerer præsentationen af de fire virksomheder.

	Virksomhed 1	Virksomhed 2	Virksomhed 3	Virksomhed 4
Branche	Træ og Møbelindustrien	Træ og Møbelindustrien	Tekstilindustrien	Papirindustrien
Produkt	Ligkister	Spånplader	Fritidstøj af bomuld	Finpapir
Marked	Danmark	Primært Danmark (mindre eksport af specialpro-	Primært England og Tyskland	Norden og Vesteuropa

		duker til Sverige)		
Placering i produktionskæden	Slutproducent	Slutproducent og leverandør	Slutproducent	Slutproducent og leverandør
Antal ansatte	5 i produktion og 2 i administration	40 ufaglærte, 40-50 faglærte og 80 funktionærer	80 ansatte	800 i administration og 580 skifteholdsarbejdere
Produktion til ordre eller lager	Lager	Lager	Ordre	Lager/Ordre
Råvarer	Egebrætter, fyrebrætter og papirbelagte spånplader (MDF-plader)	Dansk overskudstræ fra skove og industrielt træaffald	Bomuld	Birk og nåletræ

Præsentation af de fire virksomheder

3.3 Virksomhedernes miljøaktiviteter

Kvalitets- og miljøstyringssystemer præsenteres ofte efter en tredelt struktur. Styresystemet bliver således inddelt i tre niveauer: det strategiske, det taktiske og det operationelle niveau.

Det strategiske niveau omfatter beskrivelser af virksomhedens overordnede miljøaktiviteter som eksempelvis miljøpolitik, miljømålsætning, ansvarsfordeling mv. Dette beskrives i afsnit 3.3.1.

De taktiske og operationelle niveauer omfatter typisk “udførende” miljøaktiviteter. Det taktiske niveau omfatter aktiviteter som procedurebeskrivelser og handlingplaner, og det operationelle niveau omfatter blandt andet miljømæssige instruktioner og forskrifter. Det taktiske og det operationelle beskrives under ét i afsnittet om virksomhedernes udførende miljøaktiviteter (afsnit 3.3.2), idet det operationelle niveau ikke er detaljeret undersøgt.

Ud over de tre niveauer har virksomhederne en række eksterne miljøaktiviteter, der henvender sig til offentligheden, myndigheder mv. Disse eksterne aktiviteter beskrives i afsnit 3.3.3. Endelig beskrives i afsnit 3.3.4, hvorledes virksomhederne inddrager arbejdsmiljø i deres miljøarbejde.

3.3.1 Virksomhedernes overordnede miljøaktiviteter

Miljøstyring

To af de interviewede virksomheder har indført et miljøstyringssystem. Den ene virksomhed er registreret efter EMAS-forordningen. Den anden virksomhed er BS 7750 certificeret og forventer i nær fremtid at blive registreret efter EMAS-forordningen.

De to andre virksomheder har indført elementer af miljøstyring. Hvilke elementer virksomhederne har indført afhænger af virksomhedens aktuelle behov og miljøprioriteringer. Den ene virksomhed påtænker at opbygge et certificerbart miljøstyringssystem, der lever op til BS 7750. Den anden virksomhed arbejder på at opbygge et miljøstyringssystem, der lever op til ISO 14001 og/eller EMAS.

Kvalitetsstyring

To af virksomhederne har certificerede kvalitetsstyringssystemer, der lever op til ISO 9001. Begge virksomheder planlægger at integrere et kommende miljøstyringssystem med det eksisterende kvalitetsstyringssystem. Den ene virksomhed har på nuværende tidspunkt indarbejdet miljøstyringselementer, arbejdsmiljøforhold samt opfyldelse af miljømærkekriterier i virksomhedens kvalitetshåndbog.

Miljømærke

To virksomheder har som en strategisk satsning valgt at søge miljømærke til sine produkter. Dette er beskrevet yderligere i afsnit 3.2.3 om eksterne aktiviteter.

Miljøpolitik og livscyklustankegangen

Alle de interviewede virksomheder har udarbejdet skriftlige miljøpolitikker og opstillet miljømæssige målsætninger. To af virksomhederne har indarbejdet livscyklustankegangen i miljøpolitikken. Den ene virksomhed har planer om at anvende livscyklusvurderinger aktivt i forbindelse med produktvurderinger. Den anden virksomhed anvender livscyklustankegangen som udgangspunkt for virksomhedens miljøarbejde blandt andet miljømærket og har erklæret, at virksomhedens miljøpolitik skal gælde for hele produktets livsforløb.

Miljørevision

Tre af virksomhederne har foretaget miljørevision, hvor virksomheden udarbejder en systematisk opgørelse af virksomhedens miljøforhold kombineret med en løbende planlægning og udførelse af miljøforbedrende aktiviteter. Miljørevision er en tilbagevendende periodisk begivenhed.

Nedenstående skema giver en oversigt over virksomhedernes overordnede miljøaktiviteter.

	Virksomhed 1	Virksomhed 2	Virksomhed 3	Virksomhed 4
Miljøstyrings-system	Er registreret efter EMAS		Er certificeret efter BS 7750 og afventer registrering efter EMAS	
Miljøpolitik og -mål	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig	Skriftlig
Miljørevision	Har gennemført revision		Har gennemført revision	Har gennemført revision
Miljømærke	Har kun overvejet dette i begrænset omfang.	Overvejer dette.	Er ved at søge om miljømærke.	Har flere miljømærkelicenser.
Kvalitetsstyring		ISO 9001		ISO 9001

Virksomhedernes overordnede miljøaktiviteter

3.3.2 Virksomhedernes udførende miljøaktiviteter

Miljøgennemgang

Tre af de interviewede virksomheder har foretaget systematisk miljøgennemgang for på den måde at skabe et overblik over virksomhedens samlede ressourceforbrug og emissioner/udledninger. Til dette formål har virksomhederne oprettet miljødatabaser, hvor relevante data samles.

Brug af massebalancer og målinger

To af de interviewede virksomheder har arbejdet med massebalancer. Gennem massebalancer kvantificeres ressourceforbrug og emissioner, og der opstilles et input/output regnskab, hvor det kontrolleres, at der kommer lige så mange ressourcer og råstoffer ind i virksomheden som der kommer ud. Begge virksomheder gav dog udtryk for, at det er vanskeligt at få balancen til at stemme dels fordi der kan være usikkerheder på måleresultaterne, og dels fordi der skal måles mange steder i produktionsflowet.

Alle virksomheder benytter sig i videst muligt omfang af eksisterende måleresultater/-programmer eventuelt suppleret med udvidede målinger som dokumentation for overholdelse af målene i EMAS og kravene i miljømærkekriterierne. For en af virksomhederne har der været overensstemmelse i typen af krav til dokumentation for overholdelse af miljømærkekriterierne og miljølovgivningen (der er blevet bedt om udførelse af de samme tests). Virksomheden har således i høj grad kunne benytte samme måledata og testresultater som dokumentation for overholdelse af både miljømærkekriterier og miljølovgivning.

Alle virksomhederne får ligeledes foretaget målinger af deres emissioner og drift med henblik på at dokumentere, at virksomheden overholder miljølovgivningen. To af virksomhederne har benyttet sig af Bedrift Sundhedstjenesten (BST) til at foretage målinger og beregninger. En af virksomhederne har benyttet sig af Arbejdstilsynet (At) og Teknologisk Informations Center (TIC) i forbindelse med miljøspørgsmål.

Udarbejdelse af rutiner og procedurer

De to virksomheder, der har certificerede miljøstyringssystemer, har udarbejdet skriftlige procedurer for, hvordan miljøforholdene planlægges og miljøindsatsen prioriteres. Disse skriftlige procedurer lever op til kravene i EMAS. Den ene virksomhed har indarbejdet miljømærkekriterier i procedurerne.

De to andre virksomheder har udarbejdet procedurer for visse miljøstyringselementer. Begge virksomheder har udarbejdet procedurer alt efter behov og prioriteringer. Den ene virksomhed har i første omgang indført miljøstyringselementer, der har været relevante i forhold til at dokumentere overholdelse af miljømærkekriterier, eksempelvis kemikaliestyling, affaldsplaner, dataindsamling og -systematisering, organisations- og ansvarsfordeling. Den anden virksomhed har udarbejdet enkelte instruktioner, opstillet målbare mål for sikkerhed og er ved at opbygge et registreringssystem af ressourceforbrug og emissioner.

Testning og kontrol

Alle de interviewede virksomheder foretager både løbende registreringer i produktionsflowet med henblik på at styre driften, samt kvalitetskontrol og slutkontrol af det færdige produkt for at teste produktet for fejl mv.

For en af de interviewede virksomheder testes slutproduktet for almindelige brugsegenskaber, i henhold til eksisterende standarder (farve, lageregenskaber mv.) med henblik på at dokumentere, at produktet opfylder miljømærkekriterier. Den pågældende virksomhed har et par gange oplevet, at aftagere har stillet krav til slutproduktet, der ligger ud over miljømærkekriterier.

Leverandører

Alle de interviewede virksomheder har bedt sine leverandører frembringe ønskede data. Virksomhederne indhenter på den måde specifikke data om de stoffer og materialer, der indgår i fremstillingen af virksomhedens slutprodukt. For alle de interviewede virksomheder indgik leverandørdata baseret på blandt andet standardiserede tests som en del af

virksomhedens datagrundlag, og supplerer således virksomhedens egne data.

For nogle af de interviewede virksomheder systematiseres leverandørdata gennem leverandørregistre eller indkøbskataloger. En af virksomhederne har opbygget et system, der tager udgangspunkt i (EDB-baserede) indkøbskataloger. Gennem indkøbskatalogerne stilles en række miljøkrav til leverandørernes miljøpræstationer af både ledelsesorienteret som produkt- og procesorienteret karakter. De ledelsesorienterede krav til leverandøren omfatter oplysninger om leverandørens overordnede miljøaktiviteter som f.eks. miljøstyring. De produktorienterede krav virksomheden stiller til leverandørerne, omfatter blandt andet beskrivelse af produktets råvare og hjælpestoffer samt indholdstoffer (f.eks. ingen tungmetaller). Procesorienterede krav til leverandørerne omfatter oplysninger om leverandørernes ressourceforbrug og emissioner. Virksomheden arbejder på at udvide leverandørregistreringssystemet til også at omfatte løbende leverandørevalueringer, hvor den enkelte leverandør evalueres i forhold til krav og kriterier, der er defineret af virksomheden. Tanken er, at systemet skal kunne generere data til brug for dokumentation af eksempelvis overholdelse af miljømærkekriterier.

To af virksomhederne stiller også miljøkrav ved indkøb af nye anlæg, hvor der lægges vægt på, at anlægget uden problemer kan opfylde gældende og (eventuelt) kommende miljøkrav for det ydre og indre miljø.

Instruktioner

Alle virksomhederne har udarbejdet miljøinstruktioner til medarbejdere. En virksomhed har endvidere udarbejdet miljøinstruktioner til leverandørerne, som kan anvendes i forbindelse med miljøstyring og miljømærkning.

Uddannelse af medarbejdere

Alle virksomhederne har afsat ressource til miljømæssige uddannelser og kurser for medarbejderne, der omfatter blandt andet miljømæssige introduktionskurser og løbende miljøkurser. En virksomhed har udarbejdet et uddannelsesprogram og et registreringssystem, hvor alle medarbejders kurser mv. registreres. En anden virksomhed har indført et system til strategisk udvikling af medarbejderne, der omfatter udviklingssamtaler.

Allokeringsregler

En af de interviewede virksomheder benytter sig af allokeringsregler ved dokumentation af miljømærkede produkter.

Specifikke produkters miljømæssige bidrag opgøres ved hjælp af allokeringsregler. Virksomheden benytter sig endvidere af specifikke målinger ved de produktionslinier, hvor det pågældende produkt produceres. Råvarer og hjælpestoffer som benyttes til fremstilling af produktet mærkes særskilt og forbrug kan registreres.

Nedenstående skema giver en oversigt over virksomhedernes "udførende" miljøaktiviteter.

	Virksomhed 1	Virksomhed 2	Virksomhed 3	Virksomhed 4
Procedurer og rutiner	I overensstemmelse med EMAS	Enkelte instruktioner, opbygning af registrerings-system, målbare mål for sikkerhed	I overensstemmelse med EMAS. Bruges også til miljømærkning	Affalds- og kemikaliehåndtering, ansvarsfordeling og opgaver, dataindsamling, tests og kontrol til brug for miljømærkning
Miljøgennemgang	Foretaget en systematisk miljøgennemgang		Foretaget en systematisk miljøgennemgang	Foretaget en systematisk miljøgennemgang til brug for miljømærkning. Øver sig på miljøstyring
Massebalancer		Har arbejdet med massebalancer		Har arbejdet med massebalancer
Målinger og tests	Målinger foretages af f.eks. BST	Målinger foretages af f.eks. BST	Målinger og tests foretages af leverandører eller andre. Til brug for miljøstyring og -mærkning	Målinger og tests foretages af eget akkr. laboratorium samt leverandører til brug for miljømærkning
Miljømæssige leverandørkrav og -data	Stiller miljømæssige leverandørkrav og indhenter leverandørdata	Stiller miljøkrav til leverandører ved nyanlæg.	Stiller miljømæssige leverandørkrav og indhenter leverandørdata	Påbegyndt at stille leverandørkrav ud over krav til kemikalietests. Til brug for miljømærkning og -styring.
Test og Kontrol	Udfører kontrol af drift, kvalitet og produkt	Udfører kontrol af drift, kvalitet og produkt	Udfører kontrol af drift, kvalitet og produkt	Udfører kontrol af drift, kvalitet og produkt
Allokeringsregler				Benytter allokeringsregler til brug for miljømærkning
Miljøinstruktioner	Har udarbejdet miljøinstruktioner til medarbejdere til brug for miljøstyring	Har udarbejdet enkelte miljøinstruktioner.	Har udarbejdet miljøinstruktioner til medarbejdere og leverandører til brug for miljøstyring og -mærkning	Har udarbejdet miljøinstruktioner til brug for miljømærkning og miljøstyring.
Uddannelse og kurser for medarbejdere	Har afsat tid til uddannelse og oplysning af medarbejdere	SUM (strategisk udvikling af medarbejdere) og MUS	Har nedsat miljøgrupper og løbende uddannelse af	Arbejder med intern miljøuddannelse af medarbejdere.

	Virksomhed 1	Virksomhed 2	Virksomhed 3	Virksomhed 4
	dere til brug for miljøstyring	(medarbejderudviklingssamtaler)	medarbejdere. Nye medarbejdere får et introduktionskursus.	Alle medarbejdere har gennemgået 2 timers miljøkursus.

Virksomhedernes udførende miljøaktiviteter.

3.3.3 Virksomhedernes eksterne miljøaktiviteter

Miljømærkning

En af virksomhederne har flere miljømærkelicenser, som giver virksomheden ret til at anvende miljømærkelogoet på de produkter, der har opnået miljømærkelicens. En virksomhed er ved at søge miljømærket og en virksomhed overvejer miljømærkning.

Miljøredegørelse

Alle virksomhederne har udarbejdet miljøredegørelser eller miljørapportering om miljøindsatsen. For at blive registreret efter EMAS skal virksomheden jævnligt udarbejde miljøredegørelser. Miljøredegørelserne har til formål at informere offentligheden om virksomhedens miljøforhold. For tre af virksomhederne lever miljøredegørelserne op til kravene i EMAS-forordningen.

En af virksomhederne skal udarbejde en "miljørapport" til miljømyndighederne vedrørende virksomhedens miljøforhold. Miljørapporten er offentlig tilgængelig, dog med undtagelse af oplysninger, der er fortrolige af konkurrencemæssige hensyn. Virksomheden har indarbejdet miljømærkekriterierne i miljørapporten, hvorfor rapporten også sendes til det kompetente organ som dokumentation for, at virksomheden opfylder miljømærkekriterierne.

Miljøvaredeklaration

En af virksomhederne har udarbejdet en miljøvaredeklaration, som indeholder en beskrivelse af produktets livscyklus og opgør de væsentlige, totale ressourceforbrug og emissioner for et gennemsnitligt produkt indenfor den pågældende varegruppe. Opgørelsen er baseret på data indhentet fra leverandører/producenter, litteraturstudier og virksomhedens egne data. En anden virksomhed har overvejet at benytte sig af miljøvaredeklarationer.

Miljømappe

En af virksomhederne har udarbejdet en miljømappe til brug for undervisning. Mappen indeholder en række hæfter, der beskriver de enkelte processer og forarbejdningsled samt væsentlige kemikalier. Mappen anvendes blandt andet ved rundvisninger af skoleklasser og øvrige besøgende.

3.3.4 Virksomhedernes arbejde med arbejdsmiljø

I dette afsnit beskrives, i hvilket omfang virksomhederne har inddraget arbejdsmiljø i deres miljøaktiviteter.

Alle virksomheder opfatter arbejdsmiljø som en integreret del af virksomhedens øvrige kvalitets- og miljøstyringsarbej-

de og mener ikke det er muligt eller hensigtsmæssigt at adskille det indre- og det ydre miljø. To af virksomhederne har integreret arbejdsmiljø i virksomhedens kvalitetsstyringssystem sammen med miljøstyringselementer. En virksomhed har gennem miljøarbejdet fået opbygget et tæt og frugtbart samarbejde med Arbejdstilsynet (At) og Bedriftsundhedstjenesten (BST), som blandt andet har hjulpet virksomheden med at udarbejde arbejdspladsvurderinger.

En af virksomhederne mener, at det ville være svært at standardisere arbejdsmiljøarbejdet, da det er svært at "måle" på arbejdsmiljøet. Dette skyldes, at virksomheden opfatter arbejdsmiljøproblemer som værende mere diffuse og "flydende" end miljøproblemer. En anden virksomhed efterlyste klare definitioner i miljømærkekriterierne for, hvorledes arbejdsmiljø kan inddrages. Virksomheden påpegede dog, at der gives mulighed for at arbejde med arbejdsmiljø indenfor miljømærkets rammer.

To af de interviewede virksomheder har som følge af miljøstyringsarbejdet fået øget dialog og forståelse mellem medarbejderne og ledelsen. For den ene virksomhed har miljøstyringssystemet ikke blot haft en gavnlig effekt på den interne kommunikation, men også bidraget til at lette den administrative styring af organisationen. Ved at have udarbejdet skriftlige procedurer for styring mv. er det sikret, at beslutninger bliver fulgt op, hvilket har givet større tilfredshed blandt medarbejderne.

3.4 Opsamling

De fire interviewede virksomheder er en lille, to mellemstore og en stor virksomhed. Alle virksomheder er slutproducenter. To af virksomhederne fungerer også som leverandører. Virksomhederne er både lager- og ordreproducerende. To af virksomhederne indgår i koncerner.

To af virksomhederne har et certificeret miljøstyringssystem. Den ene af disse er EMAS-registreret. De to andre virksomheder, der begge har et certificeret kvalitetsstyringssystem, har indført elementer til et miljøstyringssystem. Den ene af disse arbejder på at blive miljøcertificeret snarest.

Tre af de fire virksomheder har gennemført en systematisk miljøgennemgang, og to af disse virksomheder har anvendt massebalancer i forbindelse med miljøgennemgangen. To af virksomhederne anvender miljøgennemgang i forbindelse

med deres miljøstyringssystem. En virksomhed anvender massebalancer i forbindelse med dokumentation for miljømærkekriterier.

Alle virksomhederne har i større eller mindre grad udarbejdet procedurer i forbindelse med miljøstyring eller miljømærkning. Alle virksomheder foretager testning enten for at styre selve driften og/eller for at vurdere om virksomhedernes produkter lever op til fastsatte krav og normer. Dette sker af hensyn til dokumentation både i forbindelse med miljømærkning og miljøstyring. To af virksomhederne anvender leverandørtests og -data som en del af deres dokumentation.

Alle virksomheder har iværksat forskellige kurser med henblik på uddannelse af medarbejdere og flere af virksomhederne har udarbejdet instrukser til medarbejderne om håndtering af forskellige situationer. Dette er sket i forbindelse med både miljøstyring og miljømærkning.

En virksomhed har - i forbindelse med miljømærkning - erfaring med at arbejde med allokering af produktionsflowet.

Flere af virksomhederne har gjort sig overvejelser vedrørende information til brugere/købere af virksomhedens produkt(er). En af virksomhederne har erfaring med at søge miljømærke, og en virksomhed har erfaringer med at udarbejde dokumentation med henblik på ansøgning om miljømærke. En virksomhed har udarbejdet en miljøvaredeklaration for en del af sine produkter, og en virksomhed (der ikke har konkrete erfaringer med miljømærke) overvejer at udarbejde miljøvaredeklaration. Virksomhederne, der er miljøcertificerede, er interesserede i at kunne anvende deres miljøstyringssystem aktivt markedsføringsmæssigt.

Alle virksomheder opfatter arbejdsmiljø som en integreret del af virksomhedens øvrige kvalitets- og miljøstyringsarbejde og mener ikke det er muligt eller hensigtsmæssigt at adskille arbejdet med arbejdsmiljø og det ydre miljø. To af virksomhederne har integreret arbejdsmiljø i virksomhedens kvalitetsstyringssystem sammen med miljøstyringselementer.

Virksomhederne har således alle erfaring med at arbejde med forskellige elementer inden for såvel miljøstyring som miljøoplysninger om konkrete produkter. En af virksomhederne havde udarbejdet undervisningsmateriale til skoleklasser. Alle virksomheder har udarbejdet miljøredegørelser eller en miljørapportering om miljøindsatsen.

4 Muligheder og barrierer

I dette kapitel præsenteres, hvilke muligheder og barrierer virksomhederne ser i forhold til at søge de to ordninger og eventuelt tilnærme ordningerne hinanden.

4.1 Muligheder og interesse

I dette afsnit præsenteres i hvilket omfang virksomhederne har interesse for at søge begge ordninger. Endvidere afklares, hvilke muligheder virksomhederne umiddelbart ser for en tilnærmelse af de to ordninger.

Afsnittet giver først en generel beskrivelse af virksomhedernes interesse og motivation for at søge begge ordninger. Herefter beskrives virksomhedernes overvejelse vedrørende økonomi og støtteordninger samt omkostninger i forhold til at søge de to ordninger. Virksomhedernes markedsmæssige motivation, den forventede reklameeffekt samt betydningen af anerkendelse/blåstempling ved de to ordninger beskrives efterfølgende. Sluttelig beskrives de muligheder virksomhederne ser vedrørende en samordning af de to ordninger og deres overvejelser omkring miljømæssige helhedsbetragtninger samt information som motiveringsfaktor.

Interesse i at søge begge ordninger

Virksomhedernes interesse i at søge begge ordninger er forskellig og afhænger af, hvilke fordele den enkelte virksomhed kan se ved at søge hver af ordningerne samt virksomhedens øvrige prioriteringer.

To af virksomhederne arbejder på nuværende tidspunkt på at opfylde kravene fra begge ordninger. En tredje af virksomhederne ville være interesseret i at søge begge ordninger, hvis de blev tilnærmet hinanden, således at det administrative og dokumentationsmæssige arbejde blev lettet.

Den fjerde virksomhed, der er EMAS-registreret synes, at der er forvirring omkring miljømærkning. Virksomheden ville i princippet hellere kunne mærke sine produkterne med sin EMAS-registreringen, end søge om miljømærkning, fordi dette virker mere enkelt. Virksomheden var dog ikke afvisende overfor at anvende miljømærket i forbindelse med sit produkt, hvis der bliver udviklet kriterier for det pågældende produktområde.

Økonomi og støtteordninger

Alle de interviewede virksomheder mente, at det er en betydnende motiverende faktor, at miljøarbejdet ikke pålægger virksomhederne øgede omkostninger. Miljøarbejdet skal gerne kunne betale sig enten i form af reducerede driftsomkostninger eller ved øgede markedsandele.

For en af de interviewede virksomheder havde gode erfaringer og økonomisk gevinst ved renere teknologi og minimering/optimering af ressourceforbrug mv. haft en motiverende effekt for at fortsætte med miljøarbejdet. I den sammenhæng havde virksomheden støttet sig til det arbejde, der er blevet lavet inden for branchen indenfor renere teknologi-programmet. Disse erfaringer havde haft en positiv indvirkning på virksomhedens beslutning om at gå i gang med at indføre et miljøstyringssystem. En anden virksomhed har medvirket i renere teknologi-programmet i forbindelse med projekter vedrørende indførelse af miljøstyring.

En virksomhed fremhævede, at de eksisterende støtteordninger havde haft en motiverende effekt. Virksomheden havde specielt gjort brug af de støttemuligheder, der eksisterer for indførelse af miljøstyring hos SMV'er.

Marked og reklameeffekt

Flere af virksomhederne er påbegyndt arbejdet med miljøstyring, med henblik på at opnå en markedsrettet effekt i form af øget salg. Anvendelse af EMAS-registreringen i markedsrettet sammenhæng er dog vanskelig, idet der ikke må reklameres med EMAS-registrering direkte i forbindelse med virksomhedens produkter. Derfor udtrykte flere af virksomhederne ønske om at kunne anvende deres EMAS-registrering i forbindelse med produkterne, så deres miljøindsats derved kunne synliggøres overfor kunderne. En af virksomhederne mente blandt andet, at der i forbindelse med grønne indkøb kunne være markedsrettet fordele ved synliggørelse af virksomhedens miljøindsats.

Den virksomhed, der allerede har opnået miljømærket for en del af sine produkter, har ikke kunnet spore en direkte markedsrettet effekt i form af øget salg. Til gengæld mener virksomheden, at miljømærkning af dens produkter været en forudsætning for at fastholde den nuværende markedsandel. Virksomheden mener, at en eventuel opsigelse af miljømærkelicenserne vil være problematisk, idet det dels ville kunne give en nedgang i det nuværende salg og dels vil give virksomheden et miljømæssigt forklaringsproblem.

Flere af virksomhederne kunne se markedsmæssige fordele ved at sammenkøre de to ordninger. En virksomhed overvejede at udarbejde en miljøvaredeklaration for at synliggøre virksomhedens miljøindsats overfor kunderne. En anden virksomhed har udarbejdet en miljøvaredeklaration med det formål at informere kunderne om de væsentligste miljøbelastninger fra produktet.

En virksomhed overvejer p.t. at søge miljømærkning, fordi en af virksomhedens konkurrenter har fået miljømærket sine produkter.

Anerkendelse/blåstempling

For to af de interviewede virksomheder havde det været betydende, at de indførte ordninger (EMAS og miljømærket) er (internationalt) anerkendte ordninger. Blåstemplingseffekten er væsentlig i markedsmæssig sammenhæng, men også internt har blåstemplingen betydning for medarbejdernes motivation og interesse og har således været en hjælp i forbindelse med implementering af en eller begge af ordningerne.

At søge anerkendte ordninger er en strategisk satsning for virksomhederne. Det kan være svært at trække sig ud af ordningerne, når virksomheden eller produktet er blevet kendt på markedet som "miljøgodkendt" (jf. kommentar i "Marked og reklameeffekt").

Samme virksomhed påpegede, at de (internationalt) anerkendte miljømærker (Svanen og EU-mærket) har den effekt, at de renser markedet for (uautoriserede) miljømærker. Der har været megen forvirring omkring mærkeordninger og forenklede mærker som f.eks. "klorfrit". De forenklede mærker indebærer en risiko for miljømæssige fejltagelser, fordi der ikke tages stilling til om andre miljøparametre kunne være vigtigere. Statslige og/eller internationale anerkendte miljømærker løser dette problem, fordi kriterierne er opstillet ud fra en helhedsbetragtning, hvor alle væsentlige miljøforhold er overvejet og afvejet mod hinanden.

Samordning af de to ordninger og lempelser

Alle virksomhederne udtrykte interesse for en samordning af de to ordninger, der medførte administrative og dokumentationsmæssige lempelser for virksomhederne. En tilnærmelse af de to ordninger såen af virksomhederne som en generel forbedring for miljøet, idet de to ordninger supplerer hinanden miljømæssigt, således at der bliver taget stilling til alle miljøforhold. Et miljøstyringssystem er i princippet niveau-løst, men sikrer, at miljøet kan indtænkes i virksomhe-

dens organisation. Miljømærket sætter et miljømæssigt niveau for produkterne, hvilket kan have en afsmittende effekt på virksomhedens øvrige produkter. Samme virksomhed mente, at der ikke er nogen miljømæssig forskel på om en virksomhed starter med at opfylde miljømærkekriterierne eller indfører et miljøstyringssystem, men for at opfylde kriterierne for miljømærket er det nødvendigt at have nogle miljøstyringselementer.

En virksomhed mener, at det er oplagt at samordne de to ordninger fordi EMAS vil være et godt udgangspunkt for at dokumentere opfyldelsen af miljømærkekriterier. Administrativ samordning af de to ordninger kan eksempelvis foregå ved, at miljøverifikator verificerer både opfyldelse af EMAS samt overholdelse af miljømærkekriterier. Verifikators slutrapport sendes til det kompetente organ som dokumentation for at krav og kriterier er opfyldt. På den måde vil både virksomhedernes og myndighedernes arbejde med ordningerne kunne lettes.

To virksomheder er i gang med at opbygge et system, der omfatter både miljøstyring og miljømærkning. For den ene virksomhed er det tanken, at systemet kan generere dokumentation for både miljøstyring og miljømærkning samt eventuelt kunne generere anden form for miljødokumentation eksempelvis en miljøvaredeklaration. Den anden virksomhed arbejder på at integrere miljøstyring og miljømærkning i virksomhedens kvalitetsstyringssystem.

Helhedsbetragtning

Tre virksomheder anlagde en helhedsbetragtning i forbindelse med miljøarbejdet, hvor virksomheden går i retning af at integrere kvalitet, miljø og arbejdsmiljø. To af virksomhederne havde planer om at indarbejde miljømæssige procedurer i deres kvalitetsstyringssystem. En af virksomhederne pointerede, at miljø kun er én parameter blandt mange eksempelvis økonomi, drift mv. som virksomheden benytter i beslutningsprocessen og derfor er det naturligt at indtænke miljø i virksomhedens øvrige organisering/styresystemer.

Information

Alle virksomhederne gav udtryk for, at information kan virke motiverende og øge interessen for at søge ordningerne. Løbende information undervejs i ministeriernes arbejde med at implementere ordningerne samt erfaringsudveksling virksomhederne imellem vil ligeledes kunne lette virksomhederne. En af virksomhederne påpegede, at brugermanualen til EU's miljømærke gav en værdifuld information om miljømær-

kekriterierne og konkrete anvisninger til, hvordan virksomhederne kan gå i gang med dokumentationsarbejdet.

4.2 Mangler og barrierer

I dette afsnit præsenteres i hvilket omfang virksomhederne oplever mangler og barrierer i forbindelse med at søge de to ordninger.

Stor beslutning

For både EMAS- og miljømærkeordninger giver virksomhederne udtryk for, at det er en stor beslutning at søge ordningerne. Dette skyldes blandt andet usikkerhed omkring arbejdets (og omkostningers) omfang i forhold til, hvor stor gevinsten ved at søge ordningerne i sidste ende vil være.

Flere af virksomhederne har derfor valgt at indføre ordningerne som led i en trinvis proces. For miljømærkeordningen har de to af virksomhederne, hvor det har været muligt, fulgt med i arbejdet med udvikling af miljømærkekriterier. Virksomhederne har været sikre på, at de kunne leve op til kriterierne. Den endelige beslutning om ansøgning om miljømærket er blevet taget sent. Indførelse af miljøstyringssystem er tilsvarende foregået gradvist.

Den ene af de fire virksomheder er gået direkte efter en EMAS-registrering. Den anden er begyndt med en BS 7750-verificering, som senere er blevet udvidet til også at omfatte EMAS-registrering.

Generelt har alle virksomhederne dog indført elementer fra miljøstyringsordningerne trinvist. Herved har de løbende kunne vurdere om effekten (positivt) og omkostningerne ved at indføre systemerne modsvarer hinanden i en passende mængde.

Omkostninger

En af virksomhederne påpegede, at krav til tests (i forbindelse med miljømærket/svanemærket) ikke havde påført virksomheden ekstra omkostninger. Dette skyldes at kravene til testtyper i høj grad er overlappende med miljømyndighedernes krav i forbindelse med miljøgodkendelse (svensk miljørapportering). Virksomheden benytter eget akkrediterede laboratorium til at foretage tests og egenkontrol.

En anden virksomhed forventede en væsentlig (mer-)udgift i forbindelse med testning for miljømærket.

Pris/gebyr

Alle virksomhederne anførte ordningernes pris og gebyrer under henvisning til at det ikke følger princippet om "forureneren betaler". Virksomheder, der gør en indsats for at forbedre miljøforholdene bør i følge de interviewede virksomheder ikke betale.

En virksomhed påpegede, at omkostningerne ved at vedligeholde miljømærkerne stiger i takt med at kriterierne strammes. Virksomheden mente derfor, at det er vigtigt, at miljømærket er miljømæssigt motiverende, og at det skal være såvel en markedsrettet som en miljømæssig fordel for, at virksomhederne vil opretholde miljømærket. Hvis omkostningerne bliver for store, kan markedsfordelene blive for relativt små og motivationen for ordningerne dermed mindskes.

Manglende information

De fleste virksomheder efterlyser mere information og erfaringsudveksling om, hvordan de går gang med miljøarbejdet. Alle virksomhederne mente, at mere information kunne lette dem i deres arbejde med ordningerne. En af virksomhederne fortalte, at de forgæves havde efterspurgt information om miljøstyring hos såvel Miljøstyrelsen som rådgivere. Virksomheden var dog opmærksom på at den havde efterspurgt information på et meget tidligt tidspunkt i implementeringsfasen af EMAS, hvor der endnu ikke var gjort mange erfaringer vedrørende miljøstyring.

En virksomhed påpegede vigtigheden af information om, hvordan virksomhederne kan opfylde krav og kriterier. Virksomheden refererede til brugermanualer som et vigtigt informationsdokument og ytrede ønske om, at lignende former for information blev udarbejdet i forbindelse med i EMAS og alle miljømærkekriterier.

Manglende information om, hvordan EMAS kan inddrages i miljømærkearbejdet og indarbejdelse af miljøstyringselementer miljømærkekriterierne efterlyste en af virksomhederne. Virksomheden mente, at det måtte være oplagt at indarbejde miljøstyringselementer i miljømærket eller benytte miljøstyringssystemet som udgangspunkt for miljømærket.

Lange behandlingstider

To virksomheder havde oplevet lange behandlingstider i forbindelse med tidligere stillede miljøspørgsmål og virksomheden frygtede derfor, at lange behandlingstider kunne have en afskrækkende effekt for potentielle ansøgere.

To virksomheder opfatter EU's miljømærke som langsomt og bureaukratisk. En af virksomhederne mente, at de mange kulturelle forskelle mellem EU's medlemslande hæmmer udviklingen og vedtagelsen af kriterier til EU's miljømærke. Dette mente virksomheden kunne være en del af årsagen til, at der i dag kun er vedtaget få kriterier. Det nordiske svanemærke fungerer p.t. langt bedre, hvilket virksomheden mente kunne hænge sammen med, at de nordiske lande kulturelt set er mere ens, samt at der er færre lande involveret. Virksomheden påpegede, at tæt kontakt til det nationale organ, der forvalter miljømærket er værdifuldt med henblik på at få informationer hurtigt samt etablere en tæt dialog til relevante personer/arbejdsgruppe i det nationale organ, så eventuelle problemstillinger hurtigt kan løses.

Revideringsperioder (miljømærke)

Det er hensigten, at miljømærkekriterierne revideres ca. hvert 3 år. Dette, mener en af virksomhederne er for hyppigt, fordi virksomheden ikke kan nå at ændre processerne og eventuelt skifte leverandører mv. over så kort periode. Der er behov for varsel om stramninger af miljømærkekriterier i god tid, så virksomheden har mulighed for at tage højde for kommende krav i forbindelse med investeringsplanlægning mv.

En virksomhed bemærkede, at der løbende kan fremkomme nye væsentlige oplysninger om f.eks. skadelige kemikalier eller andre miljøfremmede stoffer, som endnu ikke er omfattet af miljømærkekriterierne. Dette kan betyde, at der kan gå op til 3 år før miljømærkekriterierne revideres, og hvor anvendelsen af de skadelige kemikalier er tilladt i miljømærkede produkter (red. kriterierne kan revideres før, hvis det skønnes relevant). Virksomheden mente, at det burde være muligt at revidere miljømærkekriterierne løbende i tilfælde af nye oplysninger om stoffers miljøskadelige egenskaber.

Afvielser

En af virksomhederne bemærkede, at i hverken det nordiske miljømærke eller i EU's miljømærke er der inddraget overvejelser vedrørende afvielser og hvordan afvielser håndteres. Afvielser kan være kortvarige afvielser i produktionen, hvor kriterierne måske overskrides. Procedurer for afvielser og korrigerende handlinger er omfattet af EMAS og virksomheden mente, at tilsvarende overvejelser kunne gøres og inddrages i miljømærkekriterierne.

Test

EU's miljømærkekriterier fokuserer på tests, hvilket kan påføre virksomheden store ekstra omkostninger. To af virksom-

hederne udtrykte, at det vil være ønskeligt om nogle af testkravene i forbindelse med miljømærkning kan afhjælpes, hvis virksomheden har et miljøstyringssystem f.eks. EMAS. I svanemærket indgår ligeledes tests som en del af dokumentationen. Der er også krav til kvalitetssikring og styring af f.eks. affald og restprodukter

Manglende miljømærke kategorier

En af virksomhederne påpegede, at manglende miljømærkekriterier er et problem. Virksomheden mente, at det nok havde lange udsigter før der blev udarbejdet miljømærkekriterier for netop det produkt virksomheden fremstillede, fordi produktet repræsenterer en lille produktgruppe.

En mulighed for virksomheden kunne være at søge miljømærke for de væsentligste materialer, der indgår i produktet, hvis kriterier herfor bliver udarbejdet. Det vil sige, at miljømærkeordningen skal udvides til også at omfatte "basismaterialer" i stedet for kun produkter.

Reklame

Flere virksomheder mente, at EMAS burde kunne markedsføres på samme måde som EU's miljømærke, så virksomheden kunne udnytte en eventuel reklameværdi.

Sprog

En af virksomhederne understregede vigtigheden af, at informationsmaterialet er skrevet på et sprog, der er let at forstå. Specielt forordningsteksterne er formuleret og skrevet i et sprog, der er vanskeligt at forstå. En anden virksomhed havde for nogle år siden opgivet at blive BS 7750 certificeret, da virksomheden havde været nødsaget til at benytte sig af en udenlandske verifikator, hvorfor sproget skulle være på engelsk. Virksomheden arbejdede nu med EMAS og ISO 14001.

4.3 Opsamling

Af de fire interviewede virksomheder var der en virksomhed, der havde flere miljømærkelicenser. En virksomhed var på interviewtidspunktet i gang med at udarbejde dokumentation med henblik på at søge miljømærke (kriterierne for den relevante produktgruppe var netop blevet vedtaget i april 1996) og en virksomhed overvejede, om de skulle søge om et miljømærke. Den fjerde virksomhed havde ikke seriøst overvejet om de ville søge om et miljømærke, men kunne se det som mulighed i det omfang, der udvikles kriterier for det pågældende produktområde.

For de virksomheder til hvis produkter, der endnu ikke findes miljømærkekriterier, har det været naturligt at rette opmærksomheden mod miljøstyring først. For den virksomhed til hvis produkter, der findes miljømærkekriterier har opmærksomheden i første omgang været rettet mod opnåelse af miljømærket. For den virksomhed, hvor miljømærkekriterier netop er vedtaget, ville miljømærket have været søgt først, hvis kriterierne var blevet vedtaget før, end der kunne søges om miljøcertificering.

På den baggrund vurderes det, at alle virksomheder havde interesse i at søge en eller begge ordninger, og at det tilsyneladende ikke er mere logisk at begynde med den ene ordning frem for den anden. En virksomhed gav udtryk for, at miljømærkning krævede indførelse af (visse) miljøstyringselementer.

Alle virksomhederne gav udtryk for, at det er en forholdsvis stor strategisk beslutning at gå i gang med en eller begge af ordningerne. Det er derfor forholdsvist almindeligt, at virksomhederne begynder trinvist. En virksomhed havde dog besluttet - i forlængelse af en større indsats inden for renere teknologi - at kaste sig ud i en EMAS-registrering på én gang.

Tre af de fire virksomheder udtrykte positivt at have interesse i en samordning af de to ordninger. Virksomhederne argumenterede med, at det er naturligt at drage nytte af hver af de to ordningers fordele (red.: udadvendt markedsføring for miljømærket og "styr på miljøet" for miljøstyring), specielt hvis det kan lade sig gøre at reducere ulemperne fra ordninger med hensyn til dokumentation og administration, som kan være meget omkostningsfyldt. Den fjerde virksomhed, der ikke specielt er interesseret i miljømærket, er interesseret i at kunne markedsføre sine produkter som "miljøvenlige" gennem EMAS-registreringen og opfattede dette som en klar mangel ved EMAS-ordningen.

Alle virksomheder er opmærksomme på muligheden for enten fastholdelse af markedsandele eller mulighed for forøgelse af markedsandel på baggrund af en aktiv indsats inden for miljøområdet, og så derfor positivt på muligheden for brug af begge ordningerne. Virksomhederne er altså opmærksomme på en mulig reklameeffekt. I den sammenhæng opfatter virksomhederne det som en væsentlig styrke, at der er tale om internationalt anerkendte ordninger.

En virksomhed påpegede, at udarbejdelse af test er en væsentlig udgift. En anden virksomhed mente ikke, at det havde påført virksomheden ekstra udgifter, idet der er overlap mellem typen af test, der skal udføres med hensyn til miljøgodkendelse og i forbindelse med miljømærket. Alle virksomheder gav udtryk for, at miljødokumentation - generelt set - er en stor udgift, og at det derfor er en fordel hvis dokumentationen kan slås sammen, så den dækker dokumentation for flere områder (miljøgodkendelse, miljømærkning, miljøstyring osv.) på en gang.

Flere af virksomhederne mente, at det grundlæggende er urimeligt, at der skal betales gebyr for at blive tilsluttet de positive miljøordninger. I den sammenhæng er det primært princippet, der bliver anfægtet, idet virksomhederne er opmærksomme på, at de største udgifter ligger i opnåelse og vedligeholdelse af tilladelserne (både miljømærke og miljøstyring).

Information blev af virksomhederne udpeget til at være meget vigtig. Dette blev både formuleret positivt i form af, at det er motiverende og - i det konkrete arbejde - tidsbesparende at være velinformeret. Det blev også formuleret negativt i form af, at mangel på information kan give anledning til usikkerhed omkring omfang og arbejdsbyrde samt virke bremsende for virksomhedernes interesse for ordningerne. Specielt for miljømærket blev det nævnt som et problem, at kriterierne løbende - og for hyppigt - bliver revideret. Dette kan være en medvirkende usikkerhedsfaktor.

Alle virksomheder har på den ene eller anden måde inddraget arbejdsmiljøaspekter i deres miljø og/eller kvalitetsarbejde. En virksomhed udtrykte usikkerhed overfor om det egentlig kunne lade sig gøre at lave et egentlig arbejdsmiljøstyrings-system. Virksomheden er usikker på hvorledes de forholdsvis "bløde" formuleringer i arbejdsmiljølovgivningen vil blive tolket i certificeringssammenhæng. Generelt udtrykte virksomhederne stor positiv vilje og naturlighed overfor inddragelse af arbejdsmiljø. En af virksomhederne udtrykte direkte, at det havde været motiverende og havde haft positiv effekt på miljøarbejdet at inddrage arbejdsmiljø.

5 Workshop

Tirsdag den 10. september 1996 afholdtes en workshop med titlen "Muligheder og barrierer for samspil mellem EU's forordninger om miljømærke og miljøstyring". Formålet med workshoppen var i en bredere kreds at diskutere rapportens problemstillinger. Programmet bestod af fire virksomhedsindlæg efterfulgt af diskussioner i to grupper. Deltagerliste og program findes i rapportens bilag 3.

5.1 Indlæg

I det følgende refereres de fire indlæg fra hhv. Novotex A/S, Salomon & Roussel, MoDo og S. Dyrup & Co.

5.1.1 Miljøstyringssystem og leverandørevaluering - Miljøchef Lasse Simonsen, Novotex A/S

Lasse Simonsen (LS) indledte ved at give nogle informationer om Novotex A/S. Der er tale om en tekstilindustri virksomhed, som har en meget stor eksportandel. Varesortimentet omfatter især fritidsbeklædning. Virksomheden er certificeret i forhold til BS 7750 og er tæt på at blive certificeret i forhold til EMAS.

Dernæst beskrev LS kort livscyklus for tekstilprodukter. Novotex arbejder med at optimere miljøforholdene gennem hele livscyklus, og altså ikke kun for de dele, som de selv udfører. Det er styingsmæssigt svært at gøre dette; især fordi man tidligt begyndte at koble kriterier for miljømærkning med miljøstyringsaktiviteterne. Styringen er bl.a. besværliggjort af den megen kommunikation der er nødvendig - både til underleverandører og til kunder. Man har derfor udarbejdet en model, således at man kommunikerer på "samme måde", dvs. anvender ensartet sprogbrug til at beskrive de miljømæssige forhold i tekstilindustrien.

Dernæst beskrev LS den opbyggede styringsmodel, som har til formål at kunne foretage:

- Miljømæssig praevaluering af leverandører
- Periodisk opfølgning af leverandørers miljøstade
- Opstilling af branchemæssige normer
- Brancheundersøgelser og sammenligninger

Hensigten er at belyse dette kvantitativt, og der er derfor formuleret en række spørgsmål, hvor der inden for hver typisk er 4 valgmuligheder. De enkelte områder, som der stilles spørgsmål indenfor vægtes indtil videre ikke. Antallet af spørgsmål inden for de enkelte områder bestemmer således vægtningen imellem disse. Erfaringen er at det er svært at få skriftlige svar fra leverandørerne, så disse svarer ofte mundtlige.

med tiden blot får fremsendt en diskette, som de så kan indlægge deres data i. På nuværende tidspunkt introduceres systemet, således at leverandørerne bliver præsenteret for EDB-systemet af Novotex. Systemet er opbygget således, at Novotex (og den enkelte leverandør selv) kan sammenligne leverandørens miljøforhold på udvalgte parametre med "Best Practice". Best Practice er fastsat af Novotex, og der kan f.eks. være tale om miljømærkekriterier for de parametre, hvor der findes sådanne kriterier. Novotex har endvidere fastsat cut-off grænser, som er grænsen for, om leverandørens miljøpræstation kan accepteres af Novotex. De fastsatte cut-off-værdier er for nogle parametres vedkommende "skrappere" end miljømærkekriterier.

Spørgeramme

Der indgår fem hovedområder i spørgerammen til leverandøren:

- Miljødedelse
- Livscyklusanalyse
- Kommunikation
- Produktion
- Produkt

Miljøvurderingen af en specifik leverandør er inddelt i en generel del og en specifik del. Den generelle del indeholder resultaterne af spørgsmålene om miljødedelse, livscyklusanalyse og kommunikation. Denne del er ikke specifikt fokuseret på tekstilindustrien og strukturen er således alment anvendelig. Den specielle del er derimod fokuseret på Novotex's produktområde (fritidsbeklædning).

Det er hensigten at livscyklus data skal kunne anvendes til miljøareklamationer for Novotex's produkter. Spørgsmålene om kommunikation skal belyse, hvor aktive leverandørerne er mht. at kommunikere om deres miljøforhold. Spørgsmålene om produktion og produkt fører til indsamling af de nødvendige kvantitative data herom. LS præsenterede i den forbindelse eksempler på de specifikke spørgsmål der stilles og den graduering, der anvendes. For energiforbrug under blegning og farvning er gradueringen f.eks.:

- Der findes ingen informationer om energiforbruget eller det samlede energiforbrug er over 100 MJ pr. kg færdigvare. **0 point.**
- Energiforbruget opgøres for virksomheden som helhed og er mellem 50 og 100 MJ pr. kg færdigvare. **2 point.**
- Der føres regnskab med det samlede energiforbrug pr. produceret enhed, og forbruget er mellem 25 og 50 MJ pr. kg færdigvare. **4 point.**
- Der laves målinger/beregninger over energiforbruget for hver produktionsgren, og der er opstillet planer for energibesparelser som jævnligt/årligt følges op. Forbruget er mindre end 25 MJ pr. kg færdigvare. **6 point.**

Inden for andre emneområder er gradueringen struktureret således, at visse svar betyder, at den pågældende leverandør slet ikke kan være underleverandør til Novotex.

Produkt delen indeholder et punkt om miljømærkning. Dette efterspørger om leverandørerne kan leve op til miljømærkekriterierne på deres varer (som er halvfabrikata til Novotex's produkter). På tidspunktet

for afholdelse af workshoppen var der ingen af Novotex's leverandører, som havde miljømærke.

Efter at svarene er modtaget opsummeres leverandørens præstation (i form af et antal point inden for hvert af de 5 hovedområder). Dette opstilles i et søjlediagram, hvor der tillige sammenlignes med Best Practice og cut-off værdier.

Miljøvaredeklaration

LS viste endvidere et eksempel på hvorledes en kvantitativ miljøvaredeklaration for Novotex's produkter kan se ud. I denne præsenteres data for de ressourceforbrug og emissioner i de enkelte faser af livscyklus. For øjeblikket er de kvantitative data gennemsnit af alle de produkter, som Novotex forhandler, og deklarationen er derfor ens for samtlige produkter. Det er imidlertid målet at kunne differentiere mellem produkterne, helt ned på et niveau der belyser forskellene mellem en rød, en grøn og en ufarvet T-shirt. I forbindelse hermed er det imidlertid vigtigt at få opbygget systemer, der ikke generer en masse unødvendig information, men kun det der er relevant i forhold til deklarationen. Hensigten er, at Novotex's kunder for fremtiden skal kunne tilbydes produkter med et miljømærke suppleret med en miljøvaredeklaration.

Afslutningsvis udtrykte LS et ønske om koordinering mellem miljømærkning og miljøstyring således at man ved indsamling af data kan anvende nogle af de auditeringssystemer, der allerede findes. Herved frigøres Novotex's ressourcer til dialog med leverandører i stedet for.

Spørgsmål og debat

Der blev spurgt til, hvorledes Novotex bliver modtaget af leverandørerne når de beder om informationer, og hvad der styrer, at folk er villige til at give svar: er det frygten for at miste Novotex som kunde. LS svarede at Novotex har haft fokus på miljø gennem de sidste 10 år så leverandørerne er vant til at få spørgsmål herfra. De ser derfor det nye EDB-system med en systematiseret spørgeramme som en hjælp til at opbygge deres egne systemer. Der er imidlertid stadig tale om et stort arbejde og nogle gange (i forbindelse med nye leverandører og/eller nye processer) er Novotex kommet til at spille såvel leverandørernes som deres egen tid inden de fandt ud af, hvilke informationer, der er relevante.

På spørgsmål om, hvorvidt arbejdsmiljø er inddraget i spørgerammen, svarede LS, at psykisk arbejdsmiljø ikke er med i deklarationen - den omfatter kun de forhold der kan måles og dokumenteres. I miljøstyringsdelen er der derimod mulighed for at nærne sig forhold omkring det psykiske arbejdsmiljø ved at gå ind i leverandørernes miljøpolitik på arbejdsmiljøområdet. For danske leverandører kan arbejdspladsvurderingerne (APV) indgå i miljøstyringssystemet.

Endelig blev der spurgt, om Novotex i sine informationer belyser forskellene mellem energiformers miljøbelastninger. LS svarede, at det gør man ikke for øjeblikket; fokus er på nedsættelse af forbruget, og der kigges derfor udelukkende på det absolutte energiforbrug.

5.1.2 Miljøstyringssystem hos Salomon & Roussel - Fabrikchef Lars Iversen

Lars Iversen (LI) indledte sit indlæg med at præcisere, at han gennem præsentationen ville skitsere, hvad der foregår i miljøstyring generelt med fokus på hvorledes Salomon & Roussel har håndteret det. Han præsenterede derefter kort virksomheden: et offset trykkeri med 27 ansatte og en omsætning på 27 mio. pr. år. Han fremhævede i den sammenhæng, at det er utypisk for en så lille virksomhed at indføre EMAS.

Målet med det gennemførte miljøprojekt var en certificering i henhold til enten BS 7750 eller EMAS. Baggrunden for, at man valgte at gå ind i projektet var:

- Forventede fremtidige krav fra kunderne
- Bedre samarbejde - øget motivation
- Øget omsætning.

Specielt i forhold til det midterste punkt var formålet at forbedre samarbejdet mellem de to dele af virksomheden efter en fusion i starten af 1994.

Processen

LI beskrev dernæst den proces, der er blevet gennemløbet. Indledningsvist (august 94) var der et fremtidsværksted, hvor ledelsen ikke var med. Her koncentrerede man sig om positive og negative elementer i arbejdsmiljøet, medarbejdernes visioner og problemløsning. Den megen fokus på arbejdsmiljø gav medarbejderne en stor motivation til at gennemføre projektet. I oktober og november kortlagdes dels virksomhedens styrker, svagheder, muligheder og trusler (SWOT analyse) dels miljø og arbejdsmiljøpåvirkninger. I februar 95 blev selve miljøstyringssystemet udviklet og implementeret, i marts var der intern audit og i april ekstern audit/certificering i forhold til BS 7750. I september registrering under EMAS.

Kortlægning

De forhold, der blev belyst ved kortlægningen af det ydre miljø var:

- Forbrug af energi og råvarer.
- Udslip til luft (især VOC) og udledning til spildevand (især sølv).
- Fast affald (især papir) samt olie- og kemikalieaffald (trykfarve, fremkalder, fikser).
- Produktet.

Kortlægningen viste f.eks., at der var et trykfarvespild på 33%, hvilket var noget af en overraskelse for virksomheden. På baggrund af kortlægningen blev de væsentlige miljøpåvirkninger udpeget. Ved udpegningen tog man udgangspunkt i miljølovgivningen, renere teknologi, nedbringelse af spild samt kemikalievurdering. Herved blev følgende miljøpåvirkninger udpeget som de væsentligste:

- Forbrug af afvaskningsmidler, el og vand.
- Spild af trykfarve og papir.
- IPA-sprit i fugtevand.

Information

Der udfærdiges en miljøredegørelse og heri gives halvårslige data omkring de ovenfor nævnte væsentligste miljøpåvirkninger. Virksomheden har imidlertid tillige et ønske om et videre perspektiv for anvendelse af de indsamlede data. F.eks. gennemførelse af livscyklusvurdering og/eller udarbejdelse af miljøvaredeklarationer. Virksomhedens store leverandører (f.eks. papirleverandør) er positiv, men livscyklustankegangen er endnu ikke nået helt ud i alle dele af grafisk branche.

Kvalitetssikring

For at kvalitetssikre de data, der løbende indsamles i forbindelse med miljøstyringsaktiviteterne benytter man sig dels af registreringer i huset, dels data fra leverandører om indkøbte mængder og dels data fra aftagere af affald. Den enkelte trykker registrerer tillige væsentlige forbrugsdata. Dette giver mulighed for at sammenholde egne data med data fra leverandørerne.

Arbejds miljø

Der anvendes et EDB-baseret system (IPL-systemet: Identifikation, Prioritering, Løsning) til inddragelse af arbejdsmiljø. Dette system graduerer løsning af de identificerede arbejdsmiljøproblemer efter økonomiske og tidsmæssige omkostninger. Sikkerhedsrepræsentanterne udfærdiger via IPL-systemet en afstemningsliste, der anvendes som input til miljøstyringssystemet.

Miljøstyringsaktiviteterne er skemalagt i løbet af året og de nedenfor nævnte elementer skal gennemføres årligt for at opfylde miljøstyringssystemets krav. Processen er som følger:

Årlig cyklus

- I januar startes registreringen af miljøparametre.
- I februar er der medarbejdersamtale og virksomhedsmøde.
- I marts er der ledelsesevaluering.
- I april er der dels virksomhedsmøde, dels opfølgning med Norsk Veritas.
- I juni er der virksomhedsmøde, og det halvårslige miljøregnskab udfærdiges.
- I august er der virksomhedsmøde.
- I september er der dels prioritering på baggrund af indmeldingerne fra sikkerhedsrepræsentanterne (IPL), dels ledelsesevaluering
- I oktober gennemføres SWOT-analyse, virksomhedsmøde og opfølgning med Norsk Veritas.
- I december er der virksomhedsmøde og ledelsesevaluering, der udfærdiges miljøregnskab og -budget samt en miljøhandlingsplan.

Der findes en miljøgruppe, der har ansvaret for, at denne årligt tilbagevendende cyklus gennemføres. Miljøgruppen består af en repræsentant for trykkeriet, en sekretær, den administrerende direktør, sikkerhedsrepræsentanten samt en ledelsesrepræsentant.

Svært og dyrt

Afslutningsvist konkluderede LI, at det er svært - og dyrt - at være banebrydende på dette område. Virksomheden har ingen akademikere ansat og der har derfor behov for hjælp udefra, f.eks. i form af projekter støttet af Miljøstyrelsen.

Spørgsmål og debat

Der blev spurgt til, hvorfor man havde valgt at lade sig certificere i stedet for blot at opbygge systemet, samt om det har givet bonus at blive certificeret. LI svarede, at det efter deres mening ikke er tilstrækkeligt troværdigt blot at sige til kunder og omverden, at man arbejder seriøst med miljø. Virksomheden havde født det vigtigt at skille sig ud fra en branche som samlet gør meget for miljøet. Man har ikke umiddelbart kunnet påvise en bonus hos kunderne idet disse primært vælger ud fra kvalitet og pris af tryksagerne, mens miljøet først kommer i tredje række.

På spørgsmål om, hvorvidt virksomheden har et kvalitetssikringssystem, svarede LI, at man arbejder med kvalitet uden dog at være certificeret. Miljøstyringssystemet er jo et ledelsessystem, som også har gjort det lettere at ændre kvalitetsarbejdet.

Endelig blev der spurgt til om miljøbeskyttelseslovens krav om "grønne indkøb" har haft betydning for, at virksomheden valgte at blive certificeret. LI bekræftede, at en af baggrundene for indførelsen af EMAS var forventede fremtidige krav fra kunderne, og at "grønne indkøb" er indeholdt heri.

5.1.3 Miljømærkning anvendt i miljølovgivningen - Teknisk chef Carl-Johan Alfthan, MoDo Paper

Carl-Johan Alfthan (CJA) præsenterede indledningsvist MoDo Paper, som er en svensk papirproducent. Han indledte sin præsentation med en kort gennemgang af dels principperne i ISO 9001 (kvalitetsstyring), ISO 14001 og EMAS. Dernæst gik CJA over til en beskrivelse af hvad miljøledelsessystemet hos MoDo Paper omfatter:

- Forbrug af transport, råvarer, energi og tjenesteydelser.
- Alle virksomhedens aktiviteter, herunder ledelse, processer, vedligeholdelse, produkt- og procesudvikling, indkøb samt laboratorier.
- Udslip til luft, vand og jord samt produkt, inkl. transport og energi, og affald.

I forbindelse med denne gennemgang præciserede CJA, at de krav der stilles fra deres system er videre end det der indgår i traditionelt miljøarbejde, idet der ikke kun fokuseres på de konkrete udslip fra produktionen.

Håndbøger

CJA gennemgik dernæst, hvilke dokumenter MoDo Paper udarbejder i forbindelse med deres ledelsessystemer og disses relation til hinanden; heraf fremgår sammenhængen mellem kvalitets- og miljøstyringssystemerne. Det grundlæggende dokument er kvalitetshåndbogen og en del af denne er en miljøstyringshåndbog, som indeholder den dokumentationsamlingen for miljøstyringssystemet. Disse 2 håndbøger er udmøntet i afdelingshåndbøger, som beskriver den relevante dokumentation for hver enkelt afdeling. Herudfra er der så udarbejdet enkeltinstruktioner i form af f.eks. analysemetoder og brugsanvisninger.

Tidsplan

Tidsplanen for indførelse af kvalitets- og miljøstyring var som følger:

- Juni 89 blev det besluttet at indføre et kvalitetssikringssystem i henhold til ISO 9001.
- I juni 91 blev kvalitetssikringssystemet certificeret.
- I 1992 fik virksomheden det første miljømærke til sine produkter.
- I april 94 blev det besluttet at opbygge et miljøledelsessystem i henhold til BS 7750.
- I januar blev den første miljørevision gennemført.
- I september 95 blev det besluttet at ændre systemet til i stedet at følge ISO 14001.

Organisation

Miljøorganisationen i koncernen og selskaberne er opbygget på den måde, at der på koncernniveau er en miljøchef i teknikerstaben, og der arbejdes her primært med at samordne miljøarbejdet i de forskellige datterselskaber og med at inddrage miljø i forsknings- og udviklingsaktiviteter. I MoDo's papirproduktion arbejder man på overordnet niveau med at samarbejde miljøarbejdet i teknikerstabene på de enkelte fabrikker. På den enkelte fabrik har man så det operative miljøansvar for sin produktion, man har miljøeksperter i teknikerstaben, et laboratorium, der kontrollerer egen miljøpræstation samt en række kontinuerte målere.

Kontrol

Kontrollen af miljøpræstationen bygger på et kontrolprogram som er fastsat af lensstyrelsen. Herudover er der en række særskilte forskrifter fra Naturvårdsverket. Målinger udføres af akkrediteret vandlaboratorium, som er en del af MoDo's egen organisation. I den sammenhæng lagde CJA vægt på at der tidligere var meget opfølgning i form af målinger. Indførelsen af styringssystemerne har lettet dette arbejde meget.

Rapportering

Der udarbejdes en række miljørapporter: interne rapporter, kvartals- og årsrapporter for hvert produktionssted til myndighederne og en årlig miljørapport for hele koncernen, der er offentlig. Rapporten til myndighederne er i princippet også offentlig bortset fra informationer om anvendte kemikalier o.l. som er produktionshemmeligheder. Miljøgennemgangen startede i 1991 og den fra 1995 er således den 4. i rækken. 1994-rapporten fik pris som Sveriges bedste.

Miljømærke

CJA fortalte dernæst, hvilke relevante miljømærker der findes for MoDo Papers produkter: Den nordiske svane, EU-blomsten, den tyske Blaue Engel samt det hollandske Stichting Milieukeur. I forbindelse med ansøgning om svanemærket er årsrapporten til myndighederne et vigtigt element, således at der ikke har skullet laves et meget stort ekstra arbejde for at dokumentere overholdelse af kriterierne. I forbindelse med det hollandske miljømærke stilles der derimod langt mere detaljerede krav til dokumentationen, så der er tale om et stort ekstra arbejde. CJA forklarede supplerende, at svanemærkets krav er opbygget efter nordisk filosofi, således at virksomheden kontrollerer sin egen miljøpræstation og myndighederne kontrollerer så at virksomheden kontrollerer sig selv.

Endelig opsummerede CJA MoDo Papers erfaringer med svanemærket. Fordelene er, at det er let at kommunikere til forbrugerne ved hjælp af et miljømærke, markedet bygger på et bredt miljøsyn og det er offentligt forankret. Ulemperne er, at kriterierne ændres for ofte, der er fokuseret på teknik snarere end miljøeffekter, det er omkostningskrævende og det er ikke europæisk. Den hyppige ændring af kriterierne kan komme til at betyde, at MoDo ændrer sin grundholdning om, at det overordnet set er en fordel at have miljømærke. MoDo ser det ikke som så stort et problem, at svanemærket ikke er europæisk; men den holdning kan muligvis ændre sig nu, hvor der også er et europæisk mærke.

Afslutningsvis oplyste CJA, at de direkte omkostninger ved at få svanemærket har været 1 mio. svenske kroner. Hertil kommer de indirekte omkostninger ved at administrere markedet internt (udarbejde ansøgninger, fremskaffe og vedligeholde dokumentationsmateriale mm).

Spørgsmål og debat

CJA blev spurgt om, hvad der var bedst ud fra en markedsrettet betragtning, og svarede, at miljøstyring er grundigst, men det er svært at kommunikere, så virksomheden tror meget på miljømærkets fordele i den sammenhæng.

I forlængelse heraf blev der spurgt til, om det har kunnet betale sig at få svanemærket. Hertil svarede CJA, at det tror virksomheden på, men de har ikke egentlige beregninger.

På spørgsmålet om, hvordan arbejdsmiljø indgår i miljøstyringssystemet, svarede, at nye kemikalier vurderes i forhold til arbejdsmiljø, ydre miljø og produktsikkerhed.

Der ønskedes dernæst en uddybning af, hvorfor man ser revisioner af miljømærkekriterier som noget der sker for ofte, idet mærkerne andre sammenhænge kritiseres for at blive revideret for sjældent, således at de ikke altid afspejler den bedst tænkelige teknologi. Hertil svarede CJA, at dette måske er tilfældet generelt, men inden for papirindustrien er investeringerne i ændret teknologi store og langsigtede, så det er et problem, hvis der ændres kurs for ofte.

Endelig blev der spurgt til, på hvilken måde de hollandske krav til dokumentation er mere detaljerede. CJA svarede, at der dels var meget detaljerede krav til oplysninger om energiforbrug, dels er der krav til oplysninger om skovbrug. De sidstnævnte oplysninger findes inden for koncernen, men det er ikke noget som MoDo Paper normalt selv beskæftiger sig med.

5.1.4 Erfaringer med EU's miljømærke - Per Langholz, S. Dyrup & Co.

Mærkning

Per Langholz (PL) startede med at give en oversigt over de mærker/ordninger som Dyrup på en eller anden måde har relationer til (NF-Environment, MAL-kode, EU's miljømærke, Indeklimamærkning af byggematerialer, Nordtest, Blaue Engel). I forhold til deres egne

produkter er MAL-koder og Blaue Engel de vigtigste. Dyrup har opbygget systemer til at håndtere informationer i forhold til disse mærker; flere af mærkerne har jo fungeret i en længere årrække.

PL beskrev dernæst kriterierne for EU-mærket for maling og lak. Kriterierne bygger på livscyklusovervejelser, idet man har udpeget de faser i livscyklus, der giver anledning til de største miljøbelastninger. Kriterierne er:

Miljøkriterier

- max 40 g hvide pigmenter pr m² tør film med 98% opacitet.
- ved produktion af TiO₂ er der krav til SO_x-emission samt til mængden af sulfataffald og chloridaffald. Disse krav er sat i forhold til 1 m² tør film med 98% opacitet.
- begrænset indhold af flygtige organiske forbindelser.
- begrænset indhold af flygtige aromatiske kulbrinter.
- krav til at emballagen skal give anvisninger på hvordan værktøj bedst rengøres, således at der bliver mindst mulig vandforurening, og hvordan produkter bedst opbevares efter åbning for at begrænse mængden af fast affald (rester og emballage).

Generelle kriterier

- ingen brug af tungmetallerne cadmium, bly, chrom VI, kviksølv, arsen.
- ingen brug af dibutyl, dioctyl eller di-2-ethyl-hexyl phthalater.
- ingen brug af stoffer, der er klassificeret som meget giftige, giftige, kræftfremkaldende, mutagene eller reproduktionstoksiske.

Kriterier for brugsegnethed

- krav til dækkeevne og væskebestandighed.

Det sværeste krav at opfylde er det om, at der ikke må anvendes stoffer med sundhedsfarlige egenskaber, idet langt de fleste konserveringsmidler har sådanne egenskaber. Alternativt kan man jo opbevare produkterne i køleskab, men det er nok ikke realistisk i praksis. I forhold til andre mærker er det nye ved EU-mærket, at emissioner også er inddraget.

PL opsummerede dernæst hvad problemerne er ved, at der findes mange forskellige mærker til beskrivelse af produkter:

- der anvendes store ressourcer til at tilpasse produkterne til de forskellige mærker.
- de forskellige mærker opdateres uafhængigt af hinanden.
- de mange forskellige mærker forvirrer forbrugerne.

I forlængelse heraf gav han sit bud på hvilke krav et ideelt miljømærke skal opfylde:

- dækker hele EU.
- validt (myndighedsgaranti).
- kendes af forbrugerne.
- det er anerkendt.
- har forbrugernes tillid.
- robust.

- beskytter forbrugeren.
- beskytter det eksterne miljø
- indeholder kriterier for brugsegnethed.
- baseret på miljøvurdering af produkter.

De væsentligste karakteristika ved hhv. miljøstyring og miljømærkning er, at miljøstyring er virksomhedsorienteret, baseret på renere teknologi og stiller relative krav. Miljømærker er produktorienterede, baseret på livscyklusvurderinger og stiller absolutte krav. På længere sigt kunne PL ønske sig, at der kom bedre og mere kommunikation med leverandører mht. miljøspørgsmål og at der indarbejdes virksomhedsrelateret miljøi miljømærkekriterier.

Spørgsmål og debat

En deltager spurgte dels om det ikke er nødvendigt at virksomhederne “går på begge ben” (dvs. både miljømærkning og miljøstyring) af hensyn til forbrugernes tillid, dels om arbejdsmiljø ikke burde indgå PL svarede til det første, at der i lighed med EMAS’s krav om løbende forbedringer jo også er stramninger i miljømærkekravene; derfor kan miljømærkning efter hans mening godt alene give troværdighed. Til det andet spørgsmål svarede han, at arbejdsmiljø godt kan indgå i miljømærkekriterier, selv om man ikke samtidig arbejder med miljøstyring.

Det blev dernæst spurgt, om det er tilladt inden for EU-kriterierne at anvende stoffer, der er mærkede “farlige for miljøet”. PL sagde, at det må man godt i henhold til kriterierne, men at Dyrup ikke anvender sådanne stoffer. I det hele taget er Dyrup foran EU kriterierne.

Lasse Simonsen, fra Novotex, præciserede, at man efter hans mening ikke kan nøjes med miljømærkekriterier, der er rettet mod det færdige produkt. Inden for tekstilbranchen har man produkter i serier på 500-3000 stk. Ingen kan overkomme at teste hver serie for f.eks. indhold af tungmetaller; Novotex anvender i stedet deres miljøstyringssystem til at sikre, at sådanne stoffer ikke anvendes i produktionsprocesserne.

5.2 Konklusioner fra gruppediskussionerne

Deltagerne i workshoppen inddeltes i 3 grupper, som diskuterede projektets problemstilling ud fra forskellige indfaldsvinkler. Hensigten hermed var at finde frem til, hvilke muligheder for samordning deltagerne fandt mest anvendelige. Diskussionerne tog udgangspunkt i virksomhedsindlæggene (refereret i afsnit 5.1), et foreløbigt rapportudkast samt et diskussionsoplæg (findes i rapportens bilag 4).

Diskussionsoplægget beskrev fire indfaldsvinkler til gruppediskussionen. Da der ikke var interesse blandt deltagerne for en diskussion af mulighederne for et samspil mellem miljømærkning og miljødogtning, blev der nedsat tre grupper, der diskuterede ud fra hver sin indfaldsvinkel.

Gruppe 1 og 2 diskuterede samspillet mellem de to ordninger med udgangspunkt i henholdsvis deres hensigt og muligheder for at supplere hinanden. Selvom oplæggene var lidt forskellige, kom grupperne til

at diskutere det samme, og deres konklusioner er derfor refereret sammen (afsnit 5.2.1). Gruppe 3 diskuterede hvordan miljøstyring og miljømærkekriterier konkret kan indarbejdes i et leverandørstyringssystem. I det følgende refereres kort gruppernes vigtigste konklusioner i stikordsform. Synspunkterne kan i sagen natur ikke dække alle deltagernes holdninger.

5.2.1 Samspelet mellem de to ordninger

Den ene gruppe konkluderede at miljøstyringssystemer er velegnede til at genere data til miljømærkning eller miljøvederklaringer. Den anden gruppe mente derimod at EMAS i sit udgangspunkt ikke er gearret til at genere data til miljømærkning; men at der kan arbejdes hen imod, at dette bliver tilfældet.

Det blev specielt fremhævet, at man kan anvende miljøstyring til at dokumentere eksklusion af visse stoffer. Det bliver specielt nemt, hvis man har integreret arbejdsmiljøstyring i sit miljøstyringssystem og anvender APV (arbejdspladsvurderinger) og arbejdshygiejniske brugsanvisninger i forbindelse hermed.

Et miljøstyringssystem er klart at foretrække frem for tests: det er mere troværdigt, og sværere at snyde.

Det er et stort problem for en virksomhed, hvis revision af miljømærkekriterier fører til, at ens produkter ikke længere kan få mærket. Miljøstyring er med til at mindske risikoen for, at dette sker, fordi man er påforkant med udviklingen.

Manglende incitament

Der blev efterlyst generelt mere gunstige vilkår fra myndighedernes side, så virksomhederne vil stå i kø for at indføre miljøstyring og søge om miljømærke.

Miljøstyring muliggør mindre kontrol fra tilsynsmyndighedernes side, og kontrollen ændrer fokus til at være systemkontrol. Dette giver tillige mulighed for lavere tilsynsgebyrer.

Hvis man arbejder aktivt med miljøet i form af EMAS eller miljømærkning, burde det give økonomiske lettelser, som det f.eks. er tilfældet i forsikringsverdenen, hvor færre arbejdsskader betyder lavere præmie.

Markedsføring

Den manglende synlighed af EMAS er et problem. Man skal evt. kunne fortælle kunderne at man er certificeret på en anden måde. Samtidig fremførtes det dog som et problem, at produkter, der ikke lever op til miljømærkekriterier, kan markedsføres som "miljøvenlige" ved hjælp af EMAS. Dette må på en eller anden måde modvirkes, da det undergraver troværdigheden af EMAS.

Miljømærkning er nødvendig i markedsføringsmæssig henseende. Det ville imidlertid være godt, hvis myndighederne tilkendegav, hvilke mærker de fandt troværdige.

Det blev i den forbindelse fremført, at det er tvivlsomt, hvor troværdige miljøerodeklarationer er, specielt hvis de ikke er certificerede eksternt. De kan derfor ikke umiddelbart erstatte miljømærkning. Det er ligeledes et problem, om forbrugerne forstår deklARATIONERNE.

Verifikator

Det er ønskeligt med fælles verifikator, dvs. at certificeringsorganet checker overholdelse af miljømærkekrav samtidig med EMAS.

5.2.2 Leverandørstyring

Gruppen indledte med, at hver virksomhed fortalte om deres erfaringer med at stille krav til leverandører. Dernæst struktureredes diskussionen omkring de spørgsmål, der var stillet i det udsendte materiale. Følgende konklusioner blev draget:

De to systemer supplerer hinanden. Miljøstyring giver større sikkerhed omkring de data fra leverandører som man anvender til at dokumentere miljømærkekriterier eller på anden måde til at give oplysninger om sine produkter. Miljømærkning er på den anden side et godt supplement til miljøstyring fordi der sættes absolutte krav.

Virksomheder, der stiller krav til deres leverandører starter typisk med overordnede krav (f.eks. at leverandøren har en miljøpolitik). Senere går man videre ved at stille mere specifikke krav til leverandørernes miljøpræstation.

Virksomhederne har blandede erfaringer med, hvor let det er at få data fra leverandører. Hvis leverandørerne i forvejen har været vant til sådanne krav eller kender til diskussioner heromkring er det nemt at få data selv for små virksomheder. Ellers er det nok nemmere for store virksomheder at få data, fordi det økonomiske pres de kan lægge på leverandøren er større.

Leverandørstyring helt ned på det detaljeringsniveau som Novotex anvender kan erstatte test på produkterne.

Hele tankegangen med at anvende miljøstyring mere aktivt i miljømærkning vil måske give det problem, som MoDo har med kulturforskelle i de forskellige lande med hensyn til accept af dokumentation.

6 anbefalinger

I dette kapitel opsummeres projektet i form af en række anbefalinger, der kan fremme øget samspil mellem de to ordninger og diskussion af disse.

6.1 Indgangsvinkel til anbefalinger

Forskellig fokus

Gennem det arbejde, der er gennemført i projektet og præsenteret i de foregående kapitler er det blevet klart, at der er så mange forskelle på de to ordningers sigte og administration, at det ikke umiddelbart er muligt - eller ønskværdigt - at integrere dem totalt til én ordning. Ønsket om et øget samspil er dog stadig relevant for begge af de to primære målgrupper. Dette hænger sammen med de to forskellige fokusområder ordningerne har på miljøområdet - henholdsvis *produkter* og *virksomheder*.

Dokumentation af miljøindsatsen

For *virksomhederne* er det en vigtig del af deres miljømæssige image at kunne demonstrere, at de tager produktorienteringen i miljødiskussionen alvorligt og tager vare på deres produkter fra vugge til grav. Dette kan de dokumentere på en relativt nemt tilgængelig måde ved at have miljømærker på deres produkter. Imidlertid beskæftiger et givet kriteriesæt sig kun med et endeligt antal miljøparametre inden for den pågældende produktgruppe. Især hvis disse ikke er fokuseret på de produktionsprocesser, som virksomheden selv udfører er det vigtigt også at dokumentere, at man tager vare på de miljømæssige forhold, der finder sted på ens egen virksomhed. Dette kan man dokumentere over for omverdenen ved at være registreret under EMAS.

Nedbringelse af miljøbelastningen

For *myndighederne* er såvel miljøstyring som miljømærker redskaber til - ved hjælp af de markedsøkonomiske kræfter - at fremme virksomhedernes miljøarbejde ud over det, der kan kræves ifølge lovgivningen. Da de to systemer, jf. ovenfor, har forskellige forcer, som begge ønskes fremmet, har myndighederne et ønske om at fremme begge ordninger. Dette sker mest hensigtsmæssigt, hvis det bliver en mere almen betragtningsmåde, at se de to systemer som noget der gensidigt understøtter og supplerer hinanden frem for noget man skal vælge imellem. Imidlertid kræver en sådan udvikling, at der kommer langt flere erfaringer med at arbejde med de to systemer på én gang, og myndighedernes interesse på nuværende tidspunkt er derfor at gøre så meget som muligt for at motivere virksomhederne til en sådan udvikling.

Som konsekvens af ovenstående betragtninger omkring myndighedernes interesse er der i nedenstående anbefalinger fokuseret på tiltag, som *myndighederne* kan igangsætte eller understøtte for at gøre det mere attraktivt for *virksomhederne* at tilslutte sig ordningerne. Anbefalingerne er opdelt i følgende områder:

- krav i ordningerne
- information/rådgivning
- økonomiske incitament

Uagtet den ovenfor nævnte fokusering af anbefalingerne skal det pointeres, at der også er et par oplagte anbefalinger direkte til virksomhederne. Det drejer sig om følgende:

- Virksomhedens arbejde med at indsamle dokumentation til en miljømærkeansøgning vil blive betydeligt simplere hvis de har et miljøstyringssystem. Dette medfører et formindsket tidsforbrug i ansøgningsfasen.
- Virksomheden kan fokusere på produkter i sit miljøstyringssystem hvis overholdelse af miljømærkekriterier for det pågældende produktområde opstilles som miljømål. Dette vil dels dokumentere en fokus på produktorientering over for omverdenen, dels lette arbejdet hvis det på et senere tidspunkt besluttes at søge om et miljømærke.

Opstillingen af anbefalinger er en opsplitning af hele problemkomplekset i enkeltdele. Der vil kunne opnås synergi ved at arbejde inden for flere eller alle de nævnte områder, men det skønnes dog, at det overordnede formål også vil kunne fremmes ved blot at følge en enkelt af de opstillede anbefalinger.

6.2 Konkrete anbefalinger

6.2.1 Krav i ordningerne

Under gruppen af anbefalinger, der har med krav i de to ordninger at gøre, er der dels inddraget forhold, der har at gøre med de to forordninger og administrationen heraf, dels med den mere konkrete udformning af krav i form af kriterier for miljømærker inden for forskellige produktgrupper.

Procesrelaterede kriterier

Hensigten med denne anbefaling er, at der i højere grad ved opstilling af kriterier til miljømærkning skal stilles krav, der er relateret til in-/og output fra processer i produktets produktionsproces end til produktspecifikke målinger. Herved kan virksomhederne i forbindelse med indsamling af dokumentation til en miljømærkeansøgning i højere grad benytte sig af data, som de allerede har frem for at skulle have foretaget tests på produktet. Denne anbefaling er naturligvis kun relevant i de tilfælde, hvor kriteriet er rettet mod den del af livscyklus, som har med produktionen at gøre. I sådanne tilfælde har man nogle gange mulighed for enten at udforme kriteriet som et procesrelateret krav eller at udforme det som et produktkrav. Forhold der taler imod denne anbefaling er dels, at det ofte er lettere - og dermed mindre bekosteligt - at dokumentere forhold, der kan belyses ved test på selve produktet end procesrelaterede forhold. Dels vil kriterier der kræver test på produktet i en del tilfælde være med til at belyse sikkerheden for forbrugeren ved anvendelse af produktet.

Trinvis proces for miljømærkning

Med denne anbefaling er det tanken, at det skal være muligt at få et miljømærke - eller en form for certifikat - for den del af produktets livscyklus, som den pågældende virksomhed beskæftiger sig med. Hvis en slutproducent køber råvarer fra leverandører, der har sådanne miljømærker kan hans arbejde med at dokumentere overholdelse af samtlige krav lettes betydeligt. Samtidig vil denne mulighed gøre miljømærker attraktive også for virksomheder, der ikke er slutproducenter, idet de hermed kan dokumentere deres arbejde på produktområdet.

Produktorienterede mål i EMAS

Det vil være oplagt at lægge mere fokus på produkter i EMAS-sammenhænge. Dette kan gøres ved at beskæftige sig mere specifikt og konkret med dette område i selve forordningen. Herved kan virksomhedernes arbejde med at integrere produkt- og procesrelateret miljøarbejde fremmes. Tanken med anbefalingen er imidlertid *ikke* at gøre det til et ufravigeligt krav i EMAS at inddrage produktkrav; én af styrkerne i miljøstyring er jo netop at virksomhederne - alt efter deres aktuelle situation - kan lægge indsatsen der, hvor miljøgevinsten er størst, og det er jo ikke nødvendigvis hos produkterne i alle tilfælde. Den tankegang, der ligger bagved denne anbefaling kan også med fordel benyttes af virksomhederne selv uden at der sker ændringer i de eksisterende ordninger.

Arbejds miljø

Ved at inddrage arbejdsmiljø i begge ordninger øges disses bredde. Alle virksomheder arbejder med såvel arbejdsmiljø som miljø og ved at have systemer, der omfatter flere aspekter øges disses anvendelighed for virksomhederne og hermed incitamentet til at anvende dem aktivt. Imidlertid må man konstatere, at der såvel på miljøstyrings- som på miljømærkeområdet er dårlige erfaringer med at vinde gehør for denne tankegang når man bevæger sig uden for de nordiske lande.

6.2.2 Information/rådgivning

Information og rådgivning er et område, som man aldrig bliver færdig med. Virksomheder er mangeartede og efterspørger informationer i meget forskellig form. Nedenfor er der dog peget på to områder, hvor der i hvert tilfælde er behov for information.

Opbygning af systemer

Der er et klart behov for, at virksomhederne kan få konkret rådgivning om, hvorledes et miljøstyringssystem kan opbygges til at håndtere dokumentation omkring produkter, herunder overholdelse af miljømærkekriterier. Denne rådgivning kan - som anden rådgivning - ydes af videncentre i form af institutter, private rådgivere, brancheorganisationer osv. Imidlertid er videncentre på nuværende tidspunkt dårligt rustede til at yde en sådan rådgivning, fordi erfaringerne endnu er små. I første omgang må indsatsen derfor rettes mod at udbygge den generelle viden ved at opbygge konkrete erfaringer på virksomhedsniveau. Når det generelle erfaringsniveau er øget, bør indsatsen derefter konkretiseres på brancheniveau ved at tage hensyn til forskellene i krite-rieopbygning inden for forskellige produktområder.

Generel information

På baggrund af erfaringerne i herværende projekt må det konstateres, at kendskabet til de to ordninger vil kunne øges betydeligt, hvis der fandtes mere lettilgængeligt informationsmateriale. Dette bør udformes i et sprog, der er rettet mod virksomheder, der ikke på nuværende tidspunkt har interesseret sig for den mere systematiske tilgang til miljøarbejde, som de to ordninger repræsenterer.

6.2.3 Økonomiske incitament

Ønsket om at anvende økonomiske incitament er begrundet i de omkostninger, som er forbundet med at være tilsluttet en af de to ordninger. Dels i form af de tilknyttede gebyrer, dels i form af de virksomhedsinterne omkostninger i form af arbejdstid samt evt. betaling til rådgivere og/eller testinstitutioner. Fra myndighedernes side vil det med rette kunne fremhæves at virksomhedernes omkostninger betaler sig ind dels i form af øget effektivitet i ressourceanvendelse, dels i form af markedsføringsværdien. Imidlertid er det en erfaring såvel fra dette projekt som fra mange andre områder, at især gebyrerne er en stor psykologisk barriere for mange virksomheder. Det er derfor oplagt at foreslå, at disse gebyrer fjernes; men det betyder at staten i stedet skal finansiere ordningerne, hvilket i sidste ende betyder en øget/omfordelt skatte- eller afgiftsbyrde andre steder i samfundet. Der er derfor ikke nogle oplagte forslag til økonomiske incitament, især ikke når fokus skal være på at øge samspillet mellem ordningerne, og ikke blot at fremme dem hver for sig. Det skal dog i denne sammenhæng nævnes, at tilslutning til EMAS medfører halvering af det gebyr, som virksomhederne betaler for tilsyn. Ligeledes er der planer om en egentlig støtteordning således at der kan ydes økonomisk støtte til de første virksomheder, der får et miljømærke inden for en given produktgruppe.

6.3 Det videre arbejde

Undervejs i processen er det blevet klart, at billedet på virksomhederne omfatter meget mere end lige de to ordninger; f.eks.:

- kvalitetsstyring
- miljøgodkendelser og tilsyn
- grønt regnskab
- arbejdsmiljøarbejde og -styring
- livscyklusvurderinger
- miljøvaredeklarationer

Sammen med miljøstyring og miljømærkning udgør ovennævnte områder en væsentlig del af virksomhedernes miljøkommunikation med omverdenen. Set fra virksomhedernes side vil det derfor være en fordel med øget integration. At dette ikke bare er let skyldes, at målgrupperne for kommunikationen er forskellige, idet de bl.a. spænder over:

- professionelle indkøbere - kunder og leverandører (miljø og kvalitetsstyring, LCA)
- almindelige forbrugere (miljømærker)
- samfundet i mere bred forstand (grønt regnskab)
- myndigheder (miljøgodkendelse)

Ovenstående er endda en meget forsimplet version idet virkeligheden er endnu mere sammensat med overlappende eller ikke-definerede målgrupper.

Et oplagt emne for at arbejde videre med projektets problemstillinger er derfor at undersøge, hvorvidt en del af ordningerne bør integreres, samt hvilke muligheder, der er for dette.

Bilag 1 - Svenske overvejelser vedrørende samkøring af miljømærkning og miljøstyring

I dette bilag præsenteres overvejelser som det svenske standardiseringsorgan for miljømærkning, SIS-Miljömärkning har gjort sig (og foreslået) vedrørende samordning af miljømærkning og miljøstyring. Afsnittet er baseret på et notat udarbejdet af Urban Jonsson, SIS-Miljömärkning samt telefoninterviews med denne.

SIS-Miljömärkning's overvejelser har baggrund i, at der allerede i andre miljømærker indgår krav vedrørende miljøstyringssystem. Ligeledes henvises der i notatet til, at der indgår krav om oplysning om miljøstyring i et indledende svensk studie om miljøvaredeklaration.

Etablering af miljøstyringssystem kan garantere, at flere af kravparametrene for miljømærket opfyldes. Eksempelvis krav til leverandører, kemikaliehåndtering og råvarer, kontrol af emissioner til luft og vand, genanvendelighed af produkterne, affaldsproblematik og overholdelse af miljølovgivningen.

SIS-Miljömärkning mener, at miljømærkning og miljøstyring er to forskellige måder at arbejde med miljøpå men at integration af de to måder bliver aktuel på længere sigt. Det primære formål med et miljøstyringssystem er at fremstille og håndtere produkter med en så reduceret miljøbelastning som muligt. Miljømærket har - i princippet - samme formål og gennem en samordning af de to ordninger kan kvaliteten af dokumentationsarbejdet i forbindelse med miljømærkekriterier såvel som udformningen af kommende miljømærkekriterier højes.

Da kun få virksomheder på nuværende tidspunkt har et certificeret/registreret miljøstyringssystem vil det være urimeligt at kræve dette i miljømærkekriterierne nu. Omvendt vil det også være urimeligt at bevillige miljømærke til virksomheder, der ikke arbejder med miljøstyring overhovedet. Derfor bør der stilles visse miljøstyringskrav, og virksomhederne bør som udgangspunkt have centrale miljøstyringselementer fra BS 7750, EMAS eller ISO 14001. Disse punkter bør omfatte opbygning af miljøstyringssystemet, organisations- og ansvarsfordeling og konkrete miljøtiltag for at opfylde miljøpolitik, miljømærkekriterier og myndighedskrav.

Et af de nuværende problemer som SIS-Miljömärkning ser, er, at ikke alle virksomheder kan kvalificere sig til miljømærkning pga. manglende kriterier. Et andet problem er, at "EMAS-stemplet" ikke må sidde på produktet, og at miljømærket "kun" skal være et produktmærke.

Forslaget om at samordne miljøstyring og miljømærke har indtil videre mødt modstand. SIS-Miljömärkning har derfor indført et kompromis, hvor forenklede kvalitets- og miljøstyringselementer er indarbejdet i svanemærkekriterierne.

Bilag 2 - Spørgeguide

Følgende spørgeguide/spørgeramme til anvendelse ved virksomhedsbesøgene er opbygget i nogle overordnede "temaer", som efterfølgende er opdelt i en række delemner. Hvert tema repræsenterer således en række oplysninger, som er relevante at indhente for besvarelsen af projektets formål. Det skal understreges, at spørgeguiden er anvendt som udgangspunkt ved de gennemførte besøg og således ikke skal betragtes som komplet. Der er således stillet uddybende og supplerende spørgsmål under interviewene i det omfang dette blev skønnet nødvendigt.

Præsentation af den interviewede virksomhed

Navn og adresse

Branche

Virksomhedstype (slutproducent, forarbejdende, service, agent)

Virksomhedens størrelse (omsætning og antal ansatte)

Produkttyper (produkter/produktgrupper)

Virksomhedens produktionsform (ordreproducerende, serieproducerende)

Virksomhedens nuværende miljøaktiviteter

Godkendelsespligtig

- Kap. 5

- Kap. 6

Miljøpolitik (fåen kopi af deres miljøpolitik)

- har en miljøpolitik

- er i gang med udarbejde en miljøpolitik

- påtænker at udarbejde en miljøpolitik

Miljøstyring

- har indført miljøstyring

- er i gang med at indføre miljøstyring

- påtænker at indføre miljøstyring

Miljøstyringssystem - hvilket?

- EMAS

- BS 7750

- ISO 14000

- andet

Miljømærke

- påtænker at søge miljømærke

- hvis ja, på hvilke produkter

- EU's miljømærke

- Det Nordiske Svanemærke

- Andre mærker

Miljødokumentation i forbindelse med miljøstyrings-systemet og miljømærket

Hvilken type miljødokumentation anvendes i dag?

Hvilken type planlægger virksomheden at anvende i fremtiden?

Hvilken type anvender virksomheden til internt og eksternt formål?

- ledelsesorienteret:

skriftlig miljøpolitik og målsætning

miljørapportering/redegørelse

interne statusrapporter

- produktorienteret:

oplysninger om produktsammensætning

oplysninger om materialernes miljøbelastning

produktvejledning

- procesorienteret:

målerapporter/måleprogram

vilkårsoverskidelser

grønne regnskaber (frivilligt eller lov)

miljøteknisk gennemgang/kortlægning

Hvad indeholder de enkelte typer dokumentation og på hvilket niveau?

Hvilke metoder anvendes til at udarbejde miljødokumentation og til hvad?

- miljøteknisk gennemgang

- målinger

- massebalancer

- revisioner

- leverandøroplysninger

- LCA

Interesse i at søge begge ordninger

Hvilke fordele ser virksomheden i at integrere ordningerne?

- lette arbejdet med ansøgningen

- lette arbejdet med dokumentation

- markedsmassige fordele

- økonomiske fordele

Hvilken tilgang har virksomheden for at søge ordningerne?

- virksomheden har allerede et miljøstyringssystem

- virksomheden påtænker at søge miljømærke

- virksomheden påtænker at søge begge ordninger

Begrundelse hvis virksomheden kun påtænker en ordning

Barrierer ved ansøgningsprocedurerne

Administrative barrierer

- uklar information

- langsom procedure/lang behandlingstid

- økonomi (gebyr/pris)

- manglende vejledning

- manglende viden om ordningen

Dokumentationsmæssige barrierer

- for store krav

- dokumentation svær at fremskaffe
- uklar definition af dokumentationstype og omfang

Arbejds miljø's placering i miljøstyringssystemet/miljømærket

Har virksomheden inddraget arbejdsmiljø i ordningerne+

Hvordan har virksomheden inddraget arb.miljø?

- hvilke arb.miljøbelastninger
- hvordan registreres det; kvantitativt og/eller kvalitativt

Hvorfor har virksomheden inddraget arb.miljø?

Hvorfor har virksomheden ikke inddraget arb.miljø?

Bilag 3 - Program og deltagerliste fra workshop

Program

1. Miljøstyringssystem og leverandørevallering
v/ Miljøchef Lasse Simonsen, Novotex A/S
2. Miljøstyringssystem hos Salomon & Roussel
v/ fabrikschef Lars Iversen
3. Miljømærkning anvendt i miljølovgivningen
v/ teknisk chef Carl-Johan Alfthan, MoDo
4. Erfaringer med EU's miljømærkning
v/ Per Langholz, S. Dyrup & Co.
5. Introduktion til gruppediskussion
v/ Lisbeth Engel Hansen, dk-TEKNIK
6. Gruppediskussioner
7. Plenumdiskussion på baggrund af fremlæggelse af resultaterne af gruppediskussioner
8. Afslutning

Deltagerne i workshoppen

Carl-Johan Alfthan, MoDo Paper Husum
Karen Banke, LO (deltog ikke i gruppediskussionerne)
Helle Block Jensen, Milliken
Thomas Breck, Forbrugerrådet
Hanne Bruun, DSB Miljø
Vivian Chevalier, Milliken
Bolette Daugaard, Løvens Kemiske fabrik (deltog ikke i gruppediskussionerne)
Henrik Dissing, Verdensnaturfonden
Lisbeth Engel Hansen, dk-TEKNIK
Anne Frederiksen, Bording Labels
Steen Fusager, Nordisk Wavin
Beth Gydesen, Akzo Nobel Decorative
Lars Iversen, Salomon & Roussel
Erling Johansen, Dafolo A/S
Jes Jørgensen, Søborg Repro Center A/S
Preben Kristiansen, NorDen Olje AS
Jes Knudsen, Direktoratet for Arbejdstilsynet
Per Langholz, S. Dyrup & Co.
Claus Lyngeraa, Dalmose Trævare
Frederik Madsen, Coloplast
Christine Malling, DSB-Materiel
Ib Maltesen, LO
Anne Nielsen, Miljøstyrelsen 10 kt.
Laila Nielsen, Vestsjællands Erhvervscenter
John Nordbo, Miljøstyrelsen 10 kt.
Ulla Ringbæk, Miljøstyrelsen 9 kt.
Lasse Simonsen, Novotex A/S

Tina Sternest, Dansk Industri
Peder Thomasen, Dalmose Trævare
Susanne Toft, Miljøstyrelsen 10 kt.
Jørgen Toldsted, dk-TEKNIK
Charlotte Thy, Miljøstyrelsen 10 kt.

Bilag 4 - Oplæg til gruppearbejde på workshop

Deltagerne i workshoppen inddrages i 4 grupper, som skal diskutere projektets problemstilling ud fra forskellige indfaldsvinkler. Hensigten hermed er at finde frem til hvilke muligheder deltagerne finder mest anvendelige med henblik på at udpege de bedste løsninger for en mulig samordning.

Som baggrundsmateriale for denne diskussion er vedlagt et notat, der beskriver de erfaringer, der er gjort gennem en række virksomhedsinterviews. Disse erfaringer er ligeledes anvendt til nedenstående beskrivelse af de indfaldsvinkler, som de 4 forskellige grupper skal tage til diskussionen.

Forskellige indgangsvinkler

Alt efter hvilket udgangspunkt, der anlægges, kan mulighederne for, hvordan de to ordninger kan supplere hinanden betragtes/være forskellige. Nogle af resultaterne fra virksomhedsinterviewene viser, at virksomhederne benytter forskellige metoder til at samordne elementer fra begge ordninger og opbygger forskellige systemer til at styre deres miljøarbejde. Resultaterne viser ligeledes, at virksomhederne har interesse i samordning af de to ordninger. I det følgende gives en række eksempler på forskellige overvejelser omkring, hvorledes de to ordninger kan tilnærmes/supplere hinanden, og disse anvendes som udgangspunkt for diskussionen. Afslutningsvis er der endvidere nogle generelle spørgsmål, som alle grupperne skal diskutere ud fra hver deres indgangsvinkel.

De to ordningers hensigt (Gruppe 1)

Hensigten med de to ordninger er på det overordnede niveau den samme, nemlig at minimere miljøbelastningen gennem brugen af de markedsøkonomiske kræfter.

På trods af, at den overordnede hensigt for de to ordninger er enslydende er der tale om to systemer, som er meget forskellige. Den ene ordning retter sig mod produkters miljøbelastning og den anden ordning retter sig mod virksomhedens miljømæssige organisering. Opbygning og håndtering af de to ordninger sker på meget forskellige måder.

Der kan dog på det konkrete niveau være tale om at indhentning og håndtering af data er ens/overlappende og dermed kan der på dette niveau eksistere muligheder for samordninger.

Følgende spørgsmål kan anvendes til at starte diskussionen om dette punkt:

Hvilke oplysninger kan et miljøstyringssystem generere?

Hvordan anvendes disse oplysninger?

Kan opfyldelse af miljømærkekriterier dokumenteres gennem miljøstyringssystemets miljøverifikator?

Kan det på baggrund af denne diskussion forventes, at et miljøstyringssystem letter arbejdet med at dokumentere overholdelse af miljømærkekriterier, miljølovgivningen mv.?

Er det en ønskelig udvikling, at der udarbejdes miljømærkekriterier for f.eks. tilbagetagningsordninger, og styring og håndtering af kemikalier - områder der vanskeligt kan dokumenteres uden et miljøstyringssystem?

Hvorledes miljøstyring og miljømærkning kan supplere/udnytte hinanden (gruppe 2)

For at dokumentere visse miljømærkekriterier kan man med fordel opbygge systemer, der er sammenfaldende med visse miljøstyringselementer. Det kan derfor være hensigtsmæssigt at arbejde med at opbygge disse systemer på en måde, der er implementerbar i et kommende miljøstyringssystem. Med udgangspunkt i denne tankegang diskuteres følgende spørgsmål:

Kan det tænkes, at miljøstyringssystemets miljømål kan svare til eventuelle miljømærkekriterier?

Kan det tænkes, at miljømærkekriterier vedrørende eksklusion af visse stoffer og materialer kan dokumenteres gennem miljøstyringssystemet og på hvilken måde (f.eks. via indkøbskataloger/registreringer)?

Kan produktorienterede miljømærkekriterier indarbejdes i miljøstyringsprocedurer, der sikrer testning eller bestemte produktionsmæssige forskrifter?

Kan det tænkes at et verificeret miljøstyringssystem kan lette dokumentation af visse testkriterier og emissionskrav i miljømærkeordningen?

Miljømærkning og miljølovgivning (gruppe 3)

Følgende virksomhed er et eksempel på hvordan dokumentation af overholdelse af miljømærkekriterier og miljølovgivning kan samordnes. Ligeledes er virksomheden et eksempel på at miljøstyring, miljømærkning og kvalitetsstyring søges integreret.

Virksomheden har opbygget et samlet system til dokumentation af overholdelse af miljølovgivningskrav og miljømærkning i form af en miljørapport, der sendes til miljømyndighederne og SIS-Miljømærkning. Dokumentation for overholdelse af miljølovgivningen og miljømærket er for virksomheden sammenfaldende, idet tests og kontrol i forbindelse med miljømærket i høj grad er enslydende med myndighedernes krav.

Virksomheden har et ISO 9001 kvalitetsstyringssystem og miljømærkekriterier samt visse miljøstyringselementer som foreksempel af-

faldsplaner, test og kontrol af produktets brugsegenskaber mv. er indarbejdet i virksomhedens kvalitetsstyringshåndbog. Virksomheden arbejder på nuværende tidspunkt med at opbygge et miljøstyringssystem efter EMAS og/eller ISO 14001. Tanken er, at miljøstyringssystemet skal integreres med virksomhedens kvalitetsstyringssystem.

Med baggrund heri bedes I diskutere, hvorvidt det ses som en fordel/lettelse at integrere de to ordninger i et fælles system, der også involverer kvalitetsstyring.

Leverandørstyringssystem (gruppe 4)

Følgende virksomhed er et eksempel på hvordan miljøstyringssystem og miljømærkekriterier kan indarbejdes i opbygning af et system til leverandørstyring.

Virksomheden har opbygget et miljøstyringssystem med fokus på deres indkøb og leverandørtydelser, da virksomheden primært benytter leverandører og eksterne producenter til fremstilling af sine produkter.

Miljøstyringssystemet består af en miljøhåndbog, der omfatter miljøpolitik, produkt konceptet og miljømålsætninger. Miljøhåndbogen betegnes som niveau 1. På niveau 2 er virksomhedens miljøforretningsgange beskrevet, der omfatter administration, salg, design og konstruktion, produktion af halvfabrikata, produktion af færdigvarer samt miljøchefens ansvar og opgaver. Niveau 3 omfatter virksomhedens miljøinstruktioner, der er bygget op omkring leverandørkataloger opdelt i varegrupper (*en varegruppe er f.eks. metervare/lønproduktion, der efterfølgende er opdelt i undergrupper eksempelvis bomuldsdyrkning og høst, ginning og presning, spinning osv.*). Ved eksempelvis indkøb af serviceydelser/produkter til virksomhedens miljøvenlige produkt er det i miljøinstruktionsdelen defineret, hvilke indkøbskataloger, der skal anvendes. Ligeledes er proceduren for indkøb af ikke-godkendte produkter beskrevet her.

Til hvert leverandørkatalogerne er knyttet underdokumenter med virksomhedens miljøkrav, der er gældende for den enkelte varegruppe (inkl. varegruppens undergrupper). Miljøkravene knytter sig til både leverandørens produkter og fremstillingsprocesser. Disse miljøkrav er *ufravigelige* og skal overholdes af leverandørerne. Der er beskrevet dokumentationskrav til de stillede miljøkrav, således at leverandørerne ved hvordan de kan dokumentere, at de opfylder miljøkravene.

Godkendte leverandører listes under hvert underdokument. I bilag gives endvidere en samlet liste over godkendte leverandører samt eksempler på den påkrævede dokumentation. Miljøkravene til leverandørerne revideres løbende og leverandørerne informeres jævnligt om deres leverandørstatus.

Der er for hver varegruppe opbygget et samlet register for gældende dokumentations- og certifikationsmateriale og uddybende testspecifikationer, målemetoder, målesteder mm. registreres for hver varegruppe.

Virksomheden arbejder på nuværende tidspunkt med at udvide systemet til også at omfatte løbende miljøevalueringer af leverandørerne, der har karakter af en miljømæssig "leverandør-hitliste". Miljøevaluerings-systemet er opbygget som en spørgeramme, der omfatter en generel og en specifik spørgedel. Den generelle spørgedel omfatter spørgsmål vedrørende leverandørens miljøledelse, livscyklus analyser og kommunikation. Den specifikke spørgedel omfatter spørgsmål vedrørende leverandørens produktion og produkt/færdigvarer. De specifikke spørgsmål er tilpasset leverandørens placering i produktionskæden og produktion (eksempelvis dyrkning, ginning, spinning, farvning mv.).

Hvert spørgsmål efterfølges af fire svarmuligheder, der henholdsvis udløser scoren 0, 2, 4 eller 6. Leverandørens miljøpræstation kan udtrykkes i, hvor høj/lav en score leverandøren opnår. Ligeledes kan systemet opstille grafer, hvor de enkelte leverandørers miljøindsats kan visualiseres og sammenlignes.

På baggrund af indkøbskatalog- og leverandørevurteringsystemet kan der skabes grundlag for dokumentation til overholdelse af blandt andet miljømærkekriterier, miljøredegørelser, miljørapporter og miljøaredeklaration.

Med udgangspunkt heri bedes I diskutere, hvorvidt I mener, at der er mulighed for at samordne leverandørsiden i henholdsvis miljømærkeordningen og EMAS. Dette vil bl.a. indebære en diskussion af, hvilke miljøkrav man kan/skal stille til sine leverandører i forbindelse med opbygning af et miljøstyringsystem, samt på hvilket niveau overholdelsen af disse krav skal dokumenteres.

Generelle spørgsmål

Hvilke fordele/ulemper er der ved miljøstyringsordningen?

Hvilke fordele/ulemper er der ved miljømærkeordningen?

De to ordninger er meget forskellige - er der på trods af forskelligheden muligheder for samordning og på hvilken måde?

Er visse miljøstyringselementer en forudsætning for at dokumentere opfyldelse af miljømærkekriterierne?

Giver de mange internationale ordninger forvirring? På hvilken måde og for hvem?

Hvilke forudsætninger kræver det at søge om EU's miljømærke?

Hvilke forudsætninger kræver det at implementere et miljøstyringsystem?

Er informationsniveauet/vejledning mv. vedr. de to ordninger tilfredsstillende?

Litteratur

Danish Environmental Protection Agency (1994). User's Manual for Eco-labelling of Toilet Paper and Kitchen Rolls.

Grøn Information (1997). En guide til mærker og miljø

Kommissionens beslutning af 14. november 1994 om opstilling af kriterierne for tildeling af Fælleskabets miljømærke til køkkenruller.

Kommissionens beslutning af 14. november 1994 om opstilling af kriterierne for tildeling af Fælleskabets miljømærke til toiletpapir.

Kommissionens beslutning af 15. december 1995 om opstilling af kriterierne for tildeling af Fælleskabets miljømærke til indendørs malinger og lakker.

Petersen A, Pedersen F, Grüttner H, Schmidt K, Drabæk I (1994). Miljøredegørelser i virksomheder under EU-forordningen om miljøstyring og miljørevision. Arbejdsrapport fra Miljøstyrelsen. Nr. 61.

Rådets forordning nr. 880/92 vedrørende en EU ordning for tildeling af et miljømærke.

Rådets forordning nr. 1846/93 vedrørende industrivirksomheders frivillige deltagelse i en fælleskabsordning for miljøstyring og miljørevision.